

LEIDRAAD
GENERATIETUINEN
JONG EN OUD
SAMEN IN DE TUIN

LEIDRAAD
GENERATIETUINEN
JONG EN OUD
SAMEN IN DE TUIN

DANK AAN

Alle medewerkers, leidinggevendenden, senioren en kinderen van **woonzorgcentrum IRIS**, lokaal dienstencentrum **Cosmos vzw**, **IBO* De Puzzel Magritte** en **IBO KIK Eloy** voor hun enthousiaste medewerking en input in het project. Een heel leerproces voor ons allemaal!

De jongeren van **JES vzw**, de kinderen en ouders uit de buurt voor hun inzet en bijdrage aan het project.

Wouter Boeckmans en **Wouter Bockaert** voor de opvolging en prettige samenwerking. **Claudine Pauwels** en **Anick David** van **Brussels Ouderenplatform** voor hun ondersteuning aan het project.

**IBO: Initiatief Buitenschoolse Opvang*

COLOFON

Teksten: Anna Leonard, Tine Vanfraechem, Kris Van Ingelghem, Joke Cant

Suggesties en correcties: Ellen De Bock

Foto's: Stéfanne Prijot, Dieter Telemans

Lay-out: Silke Janssens

Intellectuele eigendom: GoodPlanet Belgium vzw – www.goodplanet.be

Verantwoordelijke uitgever: Jo van Cauwenberge

D/2019/11.632/3

Deze publicatie werd mogelijk gemaakt met de steun van de Vlaamse overheid-Coördinatie Brussel.

HOE KWAM DEZE LEIDRAAD TOT STAND?

GoodPlanet Belgium vzw ontwikkelde het project **Buitenkansen** om kinderen en senioren samen te brengen in een boeiende en bloeiende groene omgeving: de generatietuin. Op twee plaatsen in Brussel gingen we met hen aan de slag.

- Bewoners van het woonzorgcentrum **Iris** (Jette) en kleuters van het **IBO De Puzzel-Magritte** tekenden mee aan de tuin en gaven de eerste spadesteek. In de kruidentuin hebben ze flink geëxperimenteerd met kruiden en koken. Ze speelden spelletjes en genoten van het buiten zijn.
- Het lokaal dienstencentrum **Cosmos** stelde z'n grijze binnenplaats ter beschikking. Senioren, kinderen van **IBO KIK Eloy** en jongeren van **JES** togen aan het werk en braken tegels uit, zetten plantenbakken in elkaar en maakten houten spelletjes. Ze vierden hun vergroende binnenplaats met veel lekkers en spetterende waterpret.

Daarnaast coördineerde GoodPlanet tot nu toe nog 2 generatietuinen.

- '*Het Kleine Paradijs*' in woonzorgcentrum **Anne-Sylvie Mouzon** (Sint-Joost-ten-Node) werd verrijkt met moestuin, kruidentuin, buurtcompost en kippen. Een groepje kinderen uit de buurt komt regelmatig samen met de bewoners van de tuin genieten.
- In de tuin van **Residentie Koningin Fabiola** (Oudergem) komen leerlingen uit een naburige school tuinieren in moestuinbakken, spelen in de wilgenhut of werken in de compost.

Deze ervaringen en onze expertise in natuurbeleving en inrichting van groene speelplekken vormden de basis voor deze publicatie.

WAARVOOR KAN JE DE LEIDRAAD GEBRUIKEN?

Het is een praktisch instrument en een bron van inspiratie.

In deel één en twee vind je informatie voor de **start en ontwikkeling van de generatietuin**: concrete tips om de tuin te creëren en de mensen te betrekken.

Activiteiten ontwikkelen voor kinderen en senioren samen is een leerproces. Deel drie biedt aandachtspunten, tips en activiteiten voor het hele jaar.

Instanties die **expertise of financiële steun** bieden vind je in deel vier.

WIE KAN ERMEE AAN DE SLAG?

Iedereen die met kinderen en senioren een gezellige, groene buitenruimte wil creëren: de medewerkers van een woonzorgcentrum of lokaal dienstencentrum, en de medewerkers van een kinderwerking.

De leidraad wil ook anderen inspireren: leidinggevendenden, sponsors, mantelzorgers, ouders, mensen uit de buurt...

**VEEL LEESPLEZIER EN...
NAAR BUITEN!**

INHOUD

1. DE START

Het eerste zaadje	26
Heb je een tuin?	28
Het tuinteam!	29
Kennismaking tussen de medewerkers	30
De visie:	
wat willen we bereiken met onze tuin?	32
Iedereen mee in het verhaal	34

2. DE GENERATIETUIN MAKEN

1. TERREIN VERKENNEN	36
Plattegrond en terreinanalyse	
2 IDEEEN VERZAMELEN	38
Wensenlijst	
3. ONTWERPEN	
Ontwerpen als pingpongen	40
Vijf richtlijnen bij het ontwerpen	
• Variatie en structuur	44
• Een tuin voor mensen	46
• Toegankelijk en veilig	50
• Een tuin voor de natuur	52
• Ontwerpen met het oog op onderhoud	54

4. DE AANLEG VOORBEREIDEN

Bepantingsplan en plantenlijst	56
Meetstaat	58
Tijdsplan	60
Kostenplaatje	61

5. SAMEN AANLEGGEN

Wie?	62
Wat kan je zelf doen?	62
Hoe organiseer je dit?	63

6. ONDERHOUD

Onderhoudsplan en beheerplan	64
Onderhoud kan je leren	64
Samen onderhouden	65
Ecologisch onderhouden	66
Tuinmateriaal	67

7. VRIJWILLIGERS

3. JONG EN OUD SAMEN

1. HOE BEGIN IK ERAAN?

Afspraken en planning	70
Elkaar leren kennen	72
Een goed gevoel	74

2. ACTIVITEITEN IN DE TUIN

Werken	76
Moestuin	77
Kunst & Creatie	78
Ruiken en voelen	80
De eetbare tuin	80
Op onderzoek	82
Bewegen	83
Vrij spel	83

4. ONDERSTEUNING 84

5. BIJLAGEN 86

COMMUNICATIE TIP

PRAKTISCHE TIP

VISIE

WIE OF WAT KAN HELPEN?

ACTIVITEITEN VOOR JONG EN OUD SAMEN

GEZELLIG EN GEZOND

Een wandelingetje doen, samen plezier maken, de frisse lucht opsnuiven, frambozen plukken, tot rust komen in de natuur... Senioren en kinderen genieten ten volle.

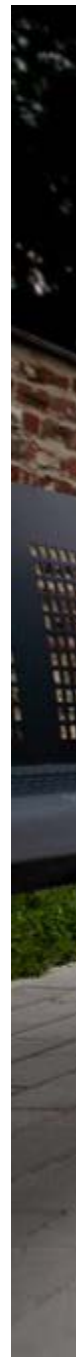
Ook mantelzorgers en begeleiders komen op adem in de tuin.

EEN TUIN, DAT IS SIMPELWEG GENIETEN VAN HET LEVEN.

BEWEGEN

Even naar de tuin. Munt plukken voor de thee, naar de konijnen gaan kijken of een kine-sessie doen in openlucht. In de tuin zijn senioren op een zinvolle manier actief. De kinderen leven zich uit en gaan op ontdekking.

DE TUIN GEEFT ZIN AAN JE BEWEGING.

INTERGENERATIONEEL ONTMOETEN

Een babbel op de bank. Met de buren in de compost werken, of gewoon toekijken. Een kind tonen hoe je bloembollen plant. De tuin is een plek waar mensen van alle leeftijden graag naartoe komen.

***DE TUIN IS EEN PLAATS VOOR ONTMOETING EN
UITWISSELING.***

NATUUR-RIJK

Bloemen en kruiden, bomen en struiken, een wild hoekje, een hoop takken... Vogels, vlinders, bijen en kleine diertjes vinden er kost en inwoon. De tuin gonst van het leven.

***EEN NATUURLIJKE TUIN IS EEN PARADIJS
VOOR MENS EN DIER.***

ZORG DRAGEN

Planten gieten, onkruid wieden, de kippen voeren.

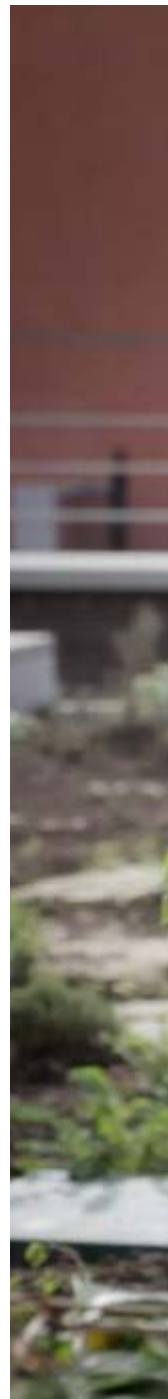
Het is fijn om zorg te dragen voor je omgeving en voor elkaar. Woorden zijn daarbij niet altijd nodig, je voelt dat het goed is.

***VERANTWOORDELIJK ZIJN DOET JE VOELEN
DAT JE LEEFT.***

PRIKKELLEN

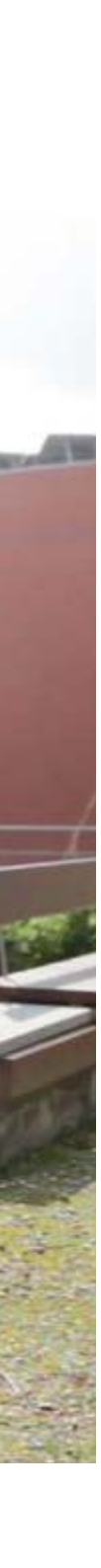
Heerlijke kruiden ruiken, de zon en de wind voelen op je huid, een zoete aardbei of een pikant radijsje proeven, luisteren naar fluitende vogels of zoemende bijtjes... De tuin laat je niet onberoerd en kan je meenemen naar je kindertijd of een mooie herinnering.

DE TUIN MAAKT IETS IN JE WAKKER.

ZICHT OP DE TUIN

Buiten is er altijd iets te zien. Opwaaiende bladeren, de buren komen wandelen, kinderen rennen heen en weer, een merel hipt rond op het gazon. De tuin maakt de seizoenen zichtbaar.

***OOK VAN ACHTER HET RAAM KAN JE VAN DE TUIN
GENIETEN.***

SPELPLEZIER

Je verstoppen achter een struik of rollen in het gras. Herfstbladeren verzamelen of beestjes zoeken in de compost. De tuin nodigt uit tot spelen, prutsen, ontdekken, helpen, delen, lopen en lachen. Dat lokt ook de grote mensen naar buiten.

DE VROLIJKHEID VAN DE KINDEREN WERKT AANSTEKELIJK.

DEEL I: DE START

HET EERSTE ZAADJE...

Zowel een seniorenorganisatie als een kinderwerking kan naar de ander toestappen met het idee voor de generatietuin. Neem voldoende tijd om te onderzoeken of jullie een **goed duo** vormen. Je plant immers het zaadje voor een nauwe samenwerking. Tijdens een eerste gesprek kan je rustig het idee bespreken en beide werkingen uit de doeken doen. Stel vragen, uit bedenkingen en fantaseer. **Spreek meteen af** wanneer jullie opnieuw samenkomen.

Elke partij kan in tussentijd **het idee voorleggen** aan de eigen leidinggevenden. Staan zij achter het project? Pols ook naar de belangstelling van de toekomstige gebruikers. **Valt het in de smaak** bij collega's, kinderen en senioren? Stel de generatietuin enthousiast en begrijpelijk voor en noteer alvast **de reacties**. Het is interessante informatie die je nog kan gebruiken, en die je sneller dan je denkt alweer vergeet.

Blijkt dat één van de organisaties er **nog niet klaar voor is**? Of dat een tuinproject niet voldoende ondersteund kan worden? Laat het dan even rusten. Wie weet ontkiemt het zaadje later wel. Bij een positieve en enthousiaste reactie zet je samen met de leidinggevenden de krijtlijnen uit.

Seniorenwerking

- Een **woonzorgcentrum** is de woonplaats van de senioren. Onder hen zijn er (zwaar) hulpbehoevende mensen.
- Een **lokaal dienstencentrum** is een ontmoetingsplaats waar senioren samen eten, uitstapjes en activiteiten doen. Ze wonen nog thuis. Het zijn vaak actieve en zelfredzame ouderen.

Kinderwerking

- Een school
- Een buitenschools initiatief, dat kinderen na school opvangt.
- Een buurtwerk

HEB JE EEN TUIN?

JA, EEN GROENE RUIMTE

Woonzorgcentra beschikken vaak over een tuin. Jammer genoeg wordt die niet altijd optimaal benut. Je kan er moeilijk met een rolstoel in of er valt niets te beleven. De generatietuin kan daar verandering in brengen: de tuin wordt een gezellige ruimte die uitnodigt tot wandelen, spelen en ontmoeten.

NEEN, MAAR WEL EEN BUITENRUIMTE

Een opslagruimte, parking of rokersruimte? Misschien een balkon, terras of plat dak? Is de ruimte helemaal verhard, dan kan je overwegen een deel te ontharden. Of je kan kiezen voor een tuin in bakken en potten.

NEEN, GEEN BUITENRUIMTE

Dan moet je op zoek naar een terrein in de buurt: een schooltuin of speelplaats, een park, een onbestemd terrein, ... Kijk uit naar zowel privé- als openbare ruimten.

Bereikbaar

Een tuin bij het woonzorgcentrum heeft voor de senioren het grote voordeel dat het lekker dichtbij is. Bovendien kunnen ze van achter het raam van het uitzicht genieten. Ook voor de kinderen moet de tuin vlot bereikbaar zijn, het vervoer mag niet te veel tijd in beslag nemen.

HET TUINTEAM

Een groepje gemotiveerde mensen die de tuin doen leven, dat is het tuinteam. Ze zijn de **bezige bijtjes van de generatietuin**: ze zetten het project op poten en maken het bekend, ze zoeken hulp, ze stippelen het proces uit, ze organiseren een werkdag, ze maken foto's, ze pakken de problemen aan. Een hele boterham... Deze leidraad zet hen op weg.

In het tuinteam zitten mensen van de kinder- en ouderenwerking. Doet de tuinier mee? Hij of zij is een spilfiguur! Betrek in een vroeg stadium ook de veiligheidsadviseur. Als deze het project goed kent, kan hij of zij constructieve tips geven.

De leden van het tuinteam investeren vaak meer tijd dan voorzien in het project. Klaar dit uit met je leidinggevenden zodat je **voldoende werktijd krijgt**. Is er te weinig tijd voor? Neem dan niet te veel hooi op de vork en hou het kleinschalig. Je kan je waar nodig ook laten **bijstaan door** professionals, specialisten of vrijwilligers. Kijk zeker uit naar bestaande hulpmiddelen en vind het warm water niet uit.

Organisatie van het tuinteam: wie doet wat?

- **Wie neemt welke taken op?** Hoe ga je dit opvolgen? Wie coördineert? Wie is de contactpersoon?
- Welke **expertise** hebben we in ons team? Iemand met groene vingers, een moestuinier, een kruidenkenner.
- Zet alle nuttige **contactgegevens** op een rijtje en deel ze met elkaar. Maak een groep aan via e-mail, een app of sociale media.
- Leg de onderlinge afspraken eventueel vast in een **samenwerkingsovereenkomst**.
- **Evalueer** op het einde van de termijn en stuur bij waar nodig.

KENNISMAKING TUSSEN DE MEDEWERKERS

De begeleiders van kinderen en senioren gaan in dit project nauw samenwerken: brainstormen, activiteiten voorbereiden en begeleiden, experimenteren, omgaan met elkaars doelpubliek, ... Zij zullen samen het project maken tot wat het is. Het is dus van belang dat de begeleiders zich thuis voelen op de andere locatie en dat het project een gezamenlijk engagement wordt. Geef de tijd om dit te laten groeien.

Kennismaking met het project en met elkaar

Start met een **leuk kennismakingsmoment** voor de begeleiders van beide instellingen.

- Maak iedereen vertrouwd met het **concept van generatietuinen**. Bekijk hiervoor zeker eens de bijlage 'Inspiratiemateriaal'.
- Doe samen een leuke **activiteit** die verband houdt met de tuin: iets planten of zaaien, koken met seizoensgroenten,...
- Wees gerust **nieuwsgierig**. Vertel elkaar wat je doet, stel vragen. Misschien ontdek je talenten die nuttig zijn voor het project...

Kind aan huis

Elkaar leren kennen doe je niet in één dag. **Gedurende heel het project** blijf je werken aan een goede verstandhouding tussen de begeleiders van beide organisaties.

Enkele ideeën:

- Ga met de begeleiders **op bezoek** bij de andere locatie en doe daar mee aan een activiteit. Zo leer je de andere omgeving, doelgroep, begeleiders en de werking kennen.
- Hou je teamvergadering eens **op de andere locatie**, of ga er samen lunchen.
- **Nodig elkaar uit** voor activiteiten, een feestje, een drink.

Merk je tijdens deze kennismaking dat zo'n **tuinproject nog moet groeien**? Begin dan klein. Weet dat het enthousiasme vaak vanzelf komt na een eerste leuke, succesvolle activiteit, zoals experimenteren met tuinkers: gemakkelijk, leuk en lekker. Of breng eens bloemen en planten in de refter, kamers of lokalen en laat de reacties komen.

DE VISIE: WAT WILLEN WE BEREIKEN MET ONZE TUIN?

Hebben beide partners elkaar en de tuin gevonden? Klaar dan samen uit waarom jullie een generatietuin willen. Wat is jullie gezamenlijke visie?

In de visie staan **TWEE VRAGEN** centraal:

→ **Waarom gaan we naar buiten? Waarom vinden we een tuin belangrijk?**

→ **Waarom brengen we de kinderen en de ouderen samen?**

Zo vorm je **stap voor stap** een visie:

1. Neem als uitgangspunt de **bestaande visie van de beide instellingen**. Duid daarin alles aan wat toepasselijk is voor de generatietuin. Is er bijvoorbeeld al sprake van buiten zijn, contact met de natuur, intergenerationeel contact, bewegen, spelen, ontmoeten?
2. Vertel elkaar **wat je motiveert** om een generatietuin te ontwikkelen. **Waarom is dit goed** voor de kinderen en senioren? Denk zeker aan welzijn en gezondheid, natuur beleven, zorg voor het milieu, zorg voor elkaar, samenwerking, openheid, ervaringskansen, creativiteit, ontmoeting.
3. Noteer jullie ideeën in een **ontwerptekst**.
4. Leg de ontwerptekst voor aan de **collega's en leidinggevenden** van elke organisatie en vraag feedback.
5. Het tuinteam verwerkt de feedback en schrijft de **definitieve visietekst**. Maak ook een versie op maat van de doelgroepen.

“Ik wil klimrozen, een wilgenhut en een pergola.”
Er borrelen wellicht al veel **concrete ideeën** op. Daarvoor is het nu nog wat te vroeg. Laat de ideeën echter niet verloren gaan: noteer ze en pik ze weer op als je gaat ontwerpen.

(zie bijlage 'Ideeën wzc IRIS')

De visietekst ligt niet eens en voor altijd vast. Je kan deze tekst **aanpassen** op basis van nieuwe ervaringen en inzichten. Het is een dynamisch document.

Maak je visie bekend!

Je visietekst is geen geheim document dat je ergens opbergt, maar een **communicatie-instrument**. In heldere zinnen kan je nu aan bezoekers of externen uitleggen wat je project inhoudt en waarom je het doet. Hang je visie op aan de projectmuur, de inkom, in je lokalen of buiten op het terrein. Verwijs ernaar als je bijvoorbeeld uitlegt waarom de kinderen 'speelkieren' moeten aantrekken.

De visietekst **gebruik je tijdens heel het project**.

Het is de basis waaraan je steeds je ideeën kan toetsen: hoe je tuin eruit moet zien of wat je er gaat doen. De visie gaat dus vooraf aan de concrete uitwerking.

- **Werkvormen** om samen na te denken over een visie: je vindt een aantal leuke voorstellen via pimpjespeelplaats.be - Stap voor stap – Speelplaatsvisie.
- **Begeleiding**: Goodplanet kan ondersteuning bieden bij de visievorming.

IEDEREEN MEE IN HET VERHAAL

Het is fijn als iedereen betrokken is en het **project leeft en bruist**. Er is een leuke sfeer, mensen beginnen erover te praten en kijken reikhalzend uit naar die volgende activiteiten op de kalender. Wie weet komt er hierdoor een kippenfluisteraar of moestuinexpert opdagen, of **bots je op goede tips** voor subsidiekanalen, gratis materiaal en extra hulp.

Probeer mensen te **betrekken en inspireren doorheen heel het proces** en dat van in het begin. Inspiratie hiervoor vind je in de leidraad. Maak zeker gebruik van:

- **Leuke foto's, interessante activiteiten en inspirerende tuinen**, zie bijlage 'Inspiratiemateriaal'.
- Je **bestaande communicatiekanalen** (sociale media, website, nieuwsbrief,...).
- **Een projectmuur** zorgt ervoor dat iedereen het proces kan volgen. Kies een centrale plek waar je ideeën, tekeningen, foto's, oproepen en dergelijke kan ophangen.

Tuinier en veiligheidsadviseur zijn belangrijke medestanders in dit tuinverhaal. Zij moeten mee zijn met het concept van je project en openstaan voor de veranderingen. Het is hun werkterrein en ze kunnen met hun expertise en ervaring waardevolle hulp bieden.

De ouders kan je dichter betrekken tijdens een babbeltje in de tuin, wanneer ze hun kinderen komen ophalen. Dan zien ze bovendien de tuin evolueren, en steken ze misschien zelf hun handen ook in de grond...

Woonzorgcentrum of lokaal dienstencentrum

- Senioren en seniorenraad
- Leidinggevenden
- Medewerkers
- Tuiniers en technisch personeel
- Mantelzorgers en familie
- Buren
- Organisaties uit de buurt
- Veiligheidsadviseur

Kinderwerking

- Kinderen
- Leidinggevenden
- Medewerkers
- Ouders

DEEL 2: DE GENERATIETUIN MAKEN

1. TERREIN VERKENNEN

Onderzoek je terrein goed, zowel boven- als ondergronds. Zo verken je alle mogelijkheden en kom je tijdens de aanleg niet voor verrassingen te staan. Begin er tijdig aan: misschien moet je bij de eigenaar navraag doen of moet je specifieke documenten opvragen.

PLATTEGROND

Vraag een **kadasterplan** op bij de gemeente of **maak zelf een plattegrond** van de tuin. Noteer de schaal en de windrichting met een noordpijl (te vinden via Google Maps). Meet alles op. Zet de **gebouwen** op het plan en duid aan waar de deuren en ramen zijn. **Teken alle vaste elementen** waarmee je best rekening houdt: muren, reliëf, paden, toegang voor leveringen, brandweg, ... Het kan ook handig zijn om enkele elementen van de nabije omgeving aan te duiden, zoals een andere tuin of lawaaierige plek. Duid de **looplijnen en zichtassen** aan met een zachte potloodlijn.

Looplijnen

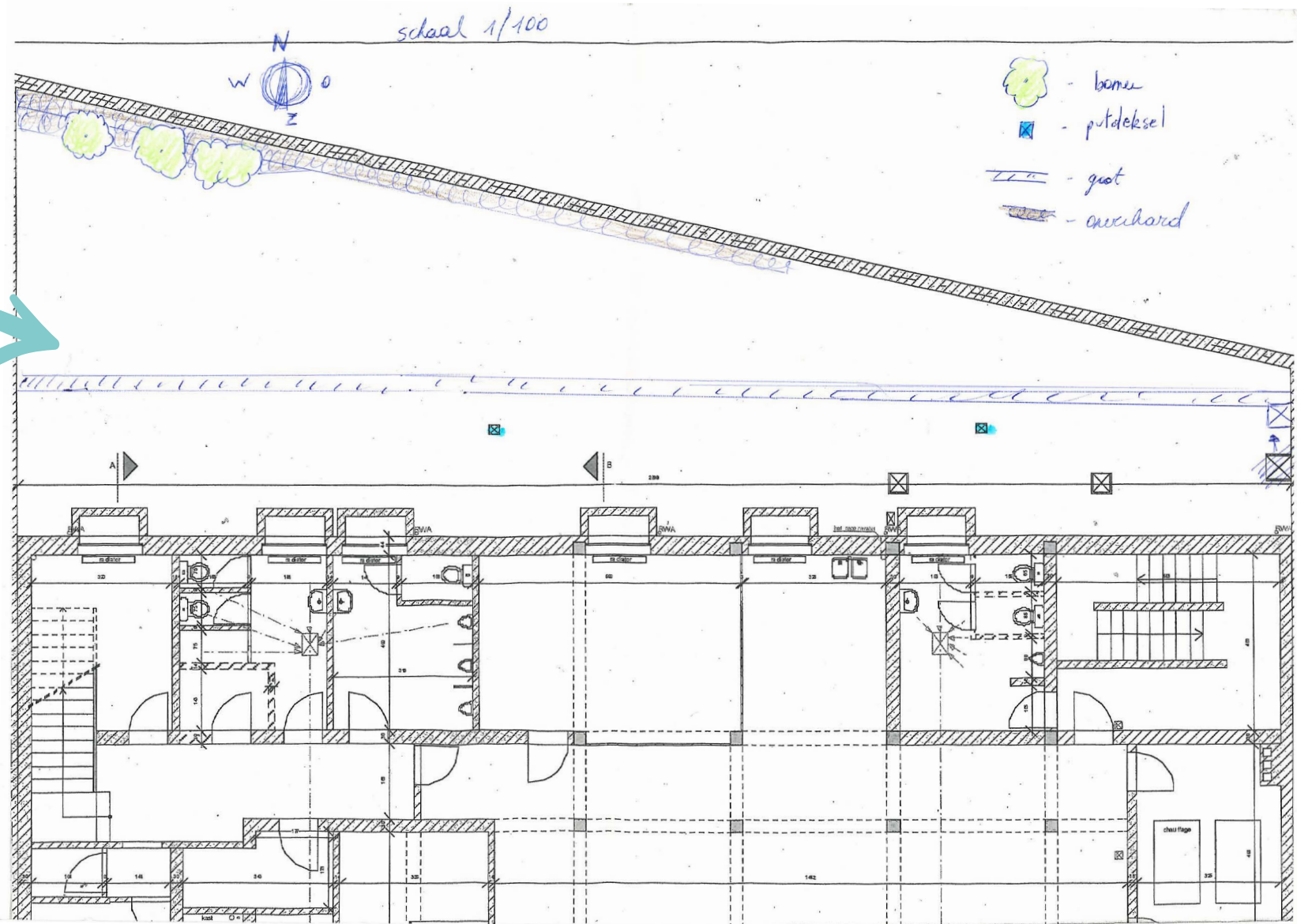
Dit zijn denkbeeldige lijnen die aangeven waar mensen meestal lopen. Bijvoorbeeld van de deur naar het terras. Ze helpen je bij een logische inrichting: zo ga je geen haag zetten op een veel gebruikte route. Je ontdekt de looplijnen door tuingebruikers te observeren of zelf in de tuin rond te lopen.

Zichtassen

Ga binnen eens voor het raam van de zitruimte of cafetaria staan. Welk uitzicht heb je daar op de tuin? Je zet best geen tuinhuis dat het uitzicht belemmert. Een druk bezochte voedertafel is wel boeiend om naar te kijken.

TERREINANALYSE

De aard van je terrein bepaalt wat je ermee kan doen. Er zijn heel wat aspecten die je vooraf onder de loep moet nemen. Is het terrein vlot toegankelijk? Welk soort grond is er? Welk delen zijn zonnig of beschaduwd? Welke bomen en planten staan er al? Lopen er buizen onder de grond? Het document 'Terreinanalyse' (zie bijlage) groepeerde alle belangrijke vragen.

2. IDEEËN VERZAMELEN

Wat willen kinderen, ouderen en collega's in de tuin? **Betrek ze actief** bij het brainstormen over het ontwerp. Door mee te dromen over de toekomstige tuin en ideeën te geven, dragen ze bij tot het uiteindelijke resultaat.

Voorstellen van collega's, maar ook mantelzorgers, ouders, bezoekers, ... kan je bij elkaar sprokkelen via een ideeënbus, inspraakavond of informele gesprekken.

Als je de kinderen en senioren samen laat nadenken over de tuin, zien ze meteen **wat de andere wel of niet wil of kan**. Ze realiseren zich dat de tuin een gedeelde plek wordt en stemmen hun wensen eventueel al op elkaar af.

1. Bied **inspiratie** via leuke foto's of activiteiten (zie hiervoor de bijlage 'Inspiratiemateriaal'). Overloop de foto's één voor één, want sommige inrichtingen kunnen nieuw of ongekend zijn.
2. Ga met de mensen de tuin in en laat hen de **ruimte verkennen**. Wat zouden ze graag willen doen, op welke plek, van welke sfeer dromen ze?
3. Laat hen **vertellen, tonen, knutselen of tekenen**. Ze kunnen ook foto's kiezen en die een plaats geven in de tuin. Luister naar hun uitleg, argumenten en eventuele bezorgdheden. Dit is een droomfase. Iedereen mag de zotste dingen voorstellen. Maak wel duidelijk dat het niet mogelijk is om elke wens te vervullen.
4. Schrijf alle ideeën op in een **wensenlijst**. Een voorbeeld vind je in bijlage 'Ideeën wzc IRIS'. Waarschijnlijk wordt het een verzameling van **uiteenlopende ideeën**, zowel realistische als gekke, zowel gedetailleerde als algemene. Heb oog voor de wensen die specifiek zijn aan senioren of kinderen. Om het overzichtelijk te maken, kan je gelijkaardige wensen groeperen.

Stel de ideeën tentoon

Verzamel alle tekeningen, maquettes, uitspraken, notities. Hang ze op of stel ze tentoon in de beide organisaties.

Stroken de wensen met jullie visie?

Sommige passen ongetwijfeld perfect, andere moet je herformuleren of aanpassen. Kunstgras bijvoorbeeld past niet in een natuur-rijke visie, een zwembad is dan weer niet realistisch. Zoek de reden achter de wens en probeer ze op een andere manier invulling te geven.

Inspraaktechnieken met kinderen

- Picto-Play, een creatieve inspraakmethode van Kind&Samenleving.
- Kijk in de publicatie 'Speelgroen' van het Departement LNE.

3. ONTWERPEN

Het tuinplan tekenen doe je niet in een handomdraai. Teken, onderzoeken, aanpassen, feedback vragen, weer aanpassen, nog eens aanpassen en blij zijn met het definitieve ontwerp. Om je plan te tekenen, grijp je terug naar het voorbereidend werk: **plattegrond, terreinanalyse en wensenlijst**. Daarnaast kan je inspiratie putten uit de **vijf richtlijnen** op de volgende bladzijden. Neem deze dus zeker door voordat je erin vliegt.

Wat heb je nodig?

Enkele kopieën
van de plattegrond

De terreinanalyse

De wensenlijst

De richtlijnen
(zie verder)

Kleurpotloden en gom

Je kan een beroep doen op een **landschaps- of tuinarchitect** om het tuinplan te tekenen. Toch is het een aanrader om samen over de inrichting na te denken en een schets te maken. De architect krijgt zo een duidelijk zicht op jullie wensen en kan ermee aan de slag.

Neem je doelgroep mee naar de tuin, geef uitleg en verduidelijk met foto's. Je kan de toekomstige percelen in de tuin ook afbakenen met touw en er foto's bijhangen. Voor de kinderen maak je het actiever via een loopspel: met rode en groene stickers duiden ze aan welke ideeën ze wel of niet goed vinden

ONTWERPEN ALS PINGPONGEN

Eerste ontwerp (PING)

Ontwerpen betekent uitproberen, verifiëren op het terrein, gommen en herbeginnen tot je tot een **goed ontwerp** komt.

Feedback (PONG)

Toon het ontwerp aan de kinderen en senioren, collega's en directie, veiligheidsadviseur en tuiniers. Het is niet voor iedereen evident om een plan te lezen: **geef voldoende uitleg**. Geef aan waar je op wensen bent ingegaan, welke alternatieven je hebt gevonden of waarom je bepaalde wensen niet kon weerhouden. Iedereen kan **vragen stellen**, suggesties geven en bezorgdheden uiten. Alles wordt besproken en genoteerd.

Tweede ontwerp (PING)

Doe de **nodige aanpassingen**. Hou niet krampachtig vast aan het eerste ontwerp, bekijk het met een frisse blik en durf veranderen. Je kan tot een nieuwe, maar betere inrichting komen.

Ontwerp tot een consensus (PINGPONGPINGPONG...)

Ook dit **tweede ontwerp leg je voor**. Verbeter je plan tot er een consensus over is. Laat het ook niet te lang aanslepen en durf knopen door te hakken. Maak wel doordachte keuzes, weet waarom je iets doet.

Definitieve ontwerp (PONG)

Nu heb je het definitieve ontwerp. Maak het **leesbaar en mooi** door het in te kleuren en de elementen zichtbaar te maken: bomen, struiken, hagen, tafeltjes, reliëf, ... **Foto's of tekeningen** van kinderen en ouderen naast je plan maken het levendig en concreet.

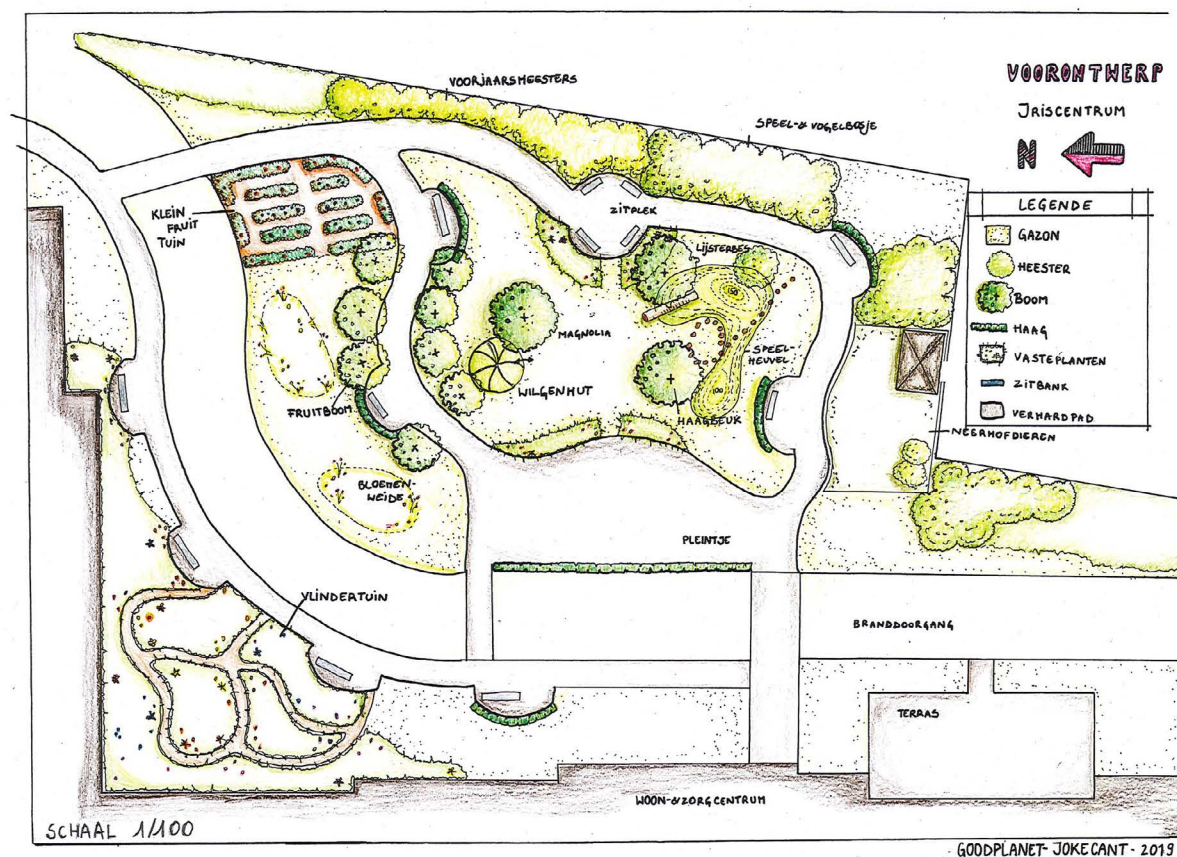

Maak je ontwerp bekend

Toon het plan via verschillende kanalen en laat het zo uitwaaien naar de buurt:

- de projectmuur
- tijdens de seniorenraad, een bijeenkomst met de ouders of het oudercomité
- tijdens een buurtfeest
- flyers
-

Je kan er meteen een oproep tot medewerking aan koppelen: **wie wil meedoen** met het project? Organisaties en burens willen misschien helpen bij het planten, de activiteiten met kinderen, de compost of ze bakken graag koekjes voor de werkdagen?

VIJF RICHTLIJNEN BIJ HET ONTWERPEN

1. VARIATIE EN STRUCTUUR

Wandel in gedachten eens door een heerlijk gezellige generatietuin: je plukt tijn in de kruidentuin, je kijkt of de boontjes in de moestuin goed groeien, je ziet enkele kinderen spelen in de wilgenhut, je rust even uit op een bankje met zicht op de bloemenweide, ... Een generatietuin is geen uniforme grasvlakte, maar een **gevarieerd lappendeken** van percelen en plekjes.

Voorbeelden van percelen en plekjes in de tuin:

moestuin, kruidenhoek, boomgaard, snoeptuin, compost, speelheuvel, rozentuin, bloemenweide, schaduwtuin, kippenren, vogelbosje, picknickplaats, zitplek, speelplek, rustplek, ...

Zoek de **meest geschikte plaats** voor elk perceel dat je in de tuin wil. De plattegrond en terreinanalyse zorgen ervoor dat je rekening houdt met zon en schaduw, ondergrond en vaste elementen, looplijnen en zichtassen.

Zorg voor een **logisch geheel**. Check je plan op het terrein zelf. Neemt het pad goede bochten? Gaan de kippen niet verkommeren in dat kleine hoekje? Moet je percelen vergroten of verkleinen? Welke invloed heeft dat op andere percelen en paadjes? Een actieve speelplek net naast een rustig hoekje is misschien niet ideaal. Hou de structuur eenvoudig en zet je plan niet bomvol: open ruimte en overzicht geeft rust.

Foto: het Heiveld OCMW Gent

Gebruik natuurlijke elementen om de tuin te structureren. Een haag bakt de moestuin af, een strook hogere planten markeert het pad. Met **reliëf** kan je gezellige zithoekjes creëren en breng je variatie in de tuin. Je kan ook spelen met hoogteverschillen of plateaus. **Spiralen en golvende lijnen** zijn aangenaam om naar te kijken en geven de tuin een dynamisch uitzicht. Deze natuurlijke elementen zijn ook een zegen voor de biodiversiteit. Hagen en takkenwallen zijn perfecte verstopplaatsjes voor insecten, vogels en egels.

Een verticale tuin: veel natuur op weinig plaats

Klimplanten verstoppen de muren en creëren een gevoel van ruimte. Ze zijn dus ideaal voor kleine, ommuurde tuintjes. Tegen een zonnige muur kan **leifruit** komen. Deze fruitbomen nemen niet veel plaats in en bieden fruit binnen handbereik. Ook een **haag** kan tegen de muur. Of wat dacht je van een muur vol **kruidenpotjes**? Let wel op, dit vergt veel gietwerk.

Natuurlijke structuurelementen

- Haag
- Strook bloemen, planten of lang gras
- Takkenwal
- Wilgentunnel
- Vlechtwand
- Struiken en bomen
- Stapelmuurtje
- Talud of heuveltje
- Boomschijven

Oriëntatie en rust

Personen met dementie kunnen zich moeilijk oriënteren. Ze raken de weg kwijt, dolen rond of zoeken naar een uitgang. Om angstgevoelens te vermijden, ontwerp je voor hen best een **afgesloten overzichtelijke** tuin. Slingerende paden zijn leuk, maar een wirwar van wegen kan te veel worden en onrust veroorzaken. Belangrijke plekken, zoals in- en uitgang, maak je goed zichtbaar.

2. EEN TUIN VOOR MENSEN

In een generatietuin komen kinderen en senioren om te genieten, te ontdekken, te bewegen, te proeven. **Beleving** staat centraal. Bekijk de tuin tijdens het ontwerpen eens door de ogen van beide generaties: waar gaan ze graag naartoe, wat doen zij in de tuin, waar kijken ze naar?

Om tegemoet te komen aan de diverse noden en wensen maak je een **gevarieerde tuin** waarin verschillende belevingsaspecten aan bod komen. Laat je inspireren door onderstaand schema.

RUST EN GEBORGENHEID

Een tuin die rust en gezelligheid uitstraalt.

Ontspannen op een bank of in de wilgenhut. Dingen van vroeger herkennen, zoals een huiselijke wasdraad, scharrelende kippen. Een open en overzichtelijke ruimte.

NATUUR

Een tuin waar je contact met de natuur (her)beleeft.

Insecten observeren, met blote voeten in het gras, met je handen aan het werk, zorgen voor dieren.

ONTMOETING

Een tuin die sociaal contact en interactie stimuleert.

Een uitnodigende zithoek, bankjes her en der, een moestuin en compost die je deelt met enkele burens. Eventjes babbelen, samen een volksspel spelen, samen werken in de tuin.

SPELEN EN ONTDEKKEN

Een tuin waarin je op ontdekking kunt gaan, die aanzet tot beweging en spel, die uitdaagt en zelfstandigheid bevordert.

Overal geuren en kleuren. Groeiende planten die veranderen per seizoen. Wandelpaadjes langs de kruidentuin en bessenstruiken. Kinderen rollen van de speelheuvel. Enkele boomstronken en boomschijven om de fantasie van de kinderen te prikkelen.

TOPPERS IN DE TUIN

Eetbare tuin

Lekker **fruit** van de fruitbomen. Besjes en frambozen uit de snoeptuin. Een **moestuin** waar je kan speuren naar wat groeit of een **kruidentuin** die heerlijk ruikt. “Liefde gaat door de maag”, dat geldt ook voor de tuin. Een eetbare tuin spoort mensen aan om een stapje naar buiten te zetten.

Water

Water brengt rust en is gewoon heel fijn, zeker als je het kan **horen of aanraken**. Het kabbelt of sproeit, je kan er uren naar kijken en het biedt **afkoeling** op warme dagen. Zitten er **beestjes** en vissen in, dan is het helemaal af. Water is een haast onmisbaar element in de tuin. Om het veilig te houden, zorg je voor **ondiep** water: een bak met waterplantjes, een watervalletje, watertafel, fontein. De kinderen kunnen met bootjes spelen in een gootje met stromend water. Een vijver of poel plaats je in een afgesloten deel.

Dieren

Dieren oefenen een grote **aantrekkingskracht** uit op jong en oud. Ze bewegen, eten, maken geluiden. Ze zijn warm en zacht. Kinderen en ouderen fleuren op van hun aanwezigheid, want er is altijd iets te beleven. Het contact met dieren is zonder oordelen en **zonder woorden**. Een aangename ervaring, zeker voor mensen die niet meer kunnen spreken. Voor dieren **zorgen** geeft een fijn gevoel van verantwoordelijkheid.

Voorzie **voldoende ruimte** voor het hok, de ren en een plaats om het voeder te bewaren. Ga na of je het **dierenwelzijn** kan verzekeren. Vergeet niet dat het levende wezens zijn die zorg, rust en aandacht nodig hebben.

Welke soort? Maak een **doordachte keuze**. Wil je grote kippen die elke dag een ei leggen? Of krielkipjes die je op schoot kan nemen en uit je hand eten? Kalkoenen, eenden of konijnen? Op grotere terreinen kan je ook schapen of geiten houden. Kies in ieder geval dieren die van nature **zachtaardig** zijn. Informeer je over **lokale rassen** (www.sle.be).

Zitjes in zon en schaduw

Niets zo aangenaam als relaxen in de **schaduw van een boom**. Windstille, zonnige plekjes zijn dan weer geen overbodige luxe op frisse dagen. Een pergola laat in de winter de zon door en in de zomer geven de klimplanten schaduw.

Speelaanleidingen

Een **heuveltje** brengt niet alleen reliëf en variatie in de tuin, het is ook een leuke speelplek. Kinderen vinden het heerlijk om boven op de 'berg' op uitkijk te staan. Een **wilgenhut** is een levend bouwsel van wilgentakken, het bloeit in de lente en verliest z'n bladeren in de herfst. De hut prikkelt de fantasie van de kinderen en vormt de ideale plek om even rustig te gaan zitten.

Wil je **(volks)spelen** in de tuin? Leg een plek aan met voldoende zitplaats errond.

Zie bijlage 'Inspiratiemateriaal' voor meer ideeën.

3. TOEGANKELIJK EN VEILIG

Het is fantastisch wanneer senioren op eigen initiatief naar de tuin kunnen gaan en zelf beslissen wat ze er gaan doen. Een doordacht ontwerp maakt dat zij zich er vlot en veilig kunnen bewegen. Dit bevordert hun **eigenwaarde en welbevinden**.

Een toegankelijke tuin

- Maak de paden in **geschikte verhardingsmaterialen** en **breed genoeg** voor een rolstoel en tweede persoon.
- **Vermijd obstakels** zoals trappen of drempels en kies voor **zachte hellingen**.
- Voorzie **voldoende zitplaatsen** om onderweg even uit te rusten. Naast en tussen de banken laat je ook plaats voor een rolstoel of eventueel een parasol.
- Een **leuning** langs het pad laat ouderen toe zelfstandig te stappen. Voor slechtzienden kan je **begeleidende elementen** plaatsen. Geluid (van water, een windorgel of dieren) en geurige planten zijn herkenningspunten. Ook een afwisseling in grondbedekking is richtinggevend: maak bijvoorbeeld een duidelijke overgang tussen een verhard pad en gras of beplanting.

- Werk met **matte materialen** voor paden en objecten. Sommige senioren zijn heel gevoelig voor weerkaatsend zonlicht. Putdeksels maak je op dezelfde hoogte en in dezelfde kleur als het pad.
- **Verhoogde plantenbakken** laten toe te tuinieren vanuit de rolstoel of zonder te bukken.
- Zorg voor een **vlotte toegang** tot de tuin.

Bespreek het ontwerp met je collega's, kinesisten en ergotherapeuten. Zij kennen de specifieke noden van de senioren.

Uitdagend, maar veilig

De tuin zet aan tot beweging, heeft verrassingen in petto en daagt mensen uit. Tegelijkertijd moet de tuin voldoende veilig zijn, **zonder onverantwoorde risico's**.

Planten met **stekels of doornen** en planten die huidirritatie veroorzaken, zet je best niet langs de paden of op frequent gebruikte plekken. Planten met giftige vruchten zet je niet in de buurt van eetbare planten.

Spelconstructies voor kinderen moeten voldoen aan bepaalde normen rond valhoogte, ondergrond, gebruikte materialen enzoverder.

©Luc Leys. Inrichting van een natuurlijke therapeutische tuin bij het WCZ St Raphaël te Liedekerke, door Pro Natura

Voor advies over toegankelijkheid en veiligheid kan je terecht bij de veiligheidsadviseur. Ook GoodPlanet geeft advies over de spelelementen in de tuin. De 'Veiligheidsgids avontuurlijke natuurspeelomgevingen' vind je op de [website](#) van Federale Overheidsdienst Economie.

4. EEN TUIN VOOR DE NATUUR

Een bloemrijke tuin met struiken, bomen en wat wildere stukjes ontvangt in elk seizoen bezoekers van diverse pluimage: vlinders, vogels, egels, vleermuizen, zweefvliegen, hommels, ... Een natuurlijke tuin gonst van het leven. Tuinen, ook jouw tuin, worden steeds belangrijker voor het behoud van de **biodiversiteit**.

VIER VUISTREGELS VOOR MEER NATUUR IN JE TUIN

VARIATIE

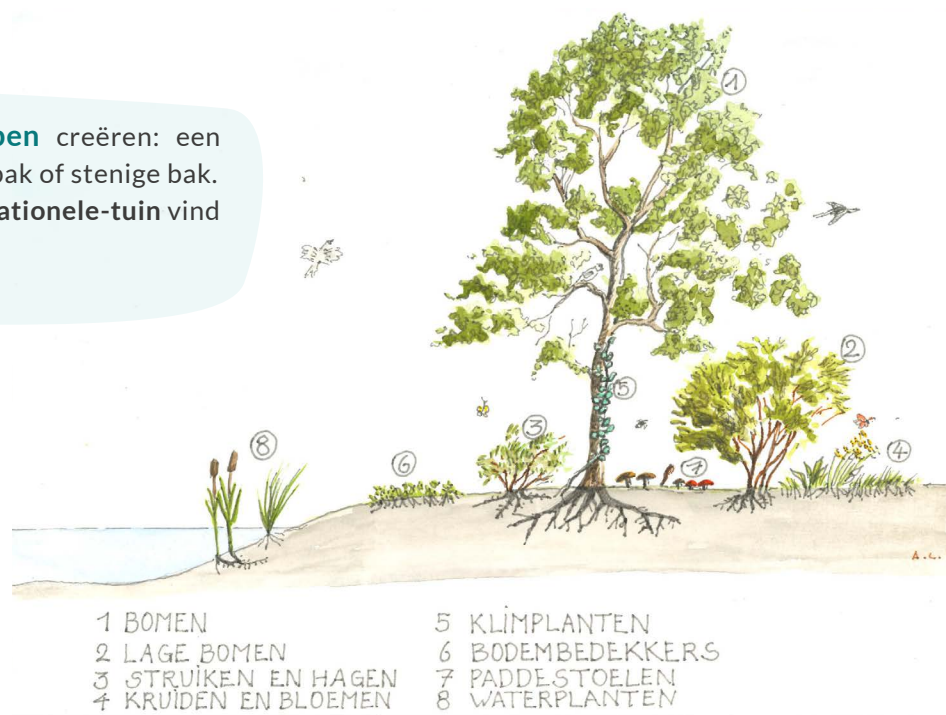
Hoge en lage begroeiing, gazon, bloemenweide, takkenhoop, besjesstruiken en fruitbomen, water, ... Het zijn allemaal **verschillende biotopen** die telkens andere diertjes aantrekken. Ze vinden er voedsel, broed- en schuilplaatsen of een stekje voor de winter. Een natuurlijk landschap is opgebouwd uit verschillende etages, met hun eigen flora en fauna. Creëer deze ook in je tuin.

In plantenbakken kan je **minibiotopen** creëren: een moerasbak, mediterrane bak, schaduwbak of stenige bak. Op www.goodplanet.be/de-intergeneratiele-tuin vind je de instructies om ze zelf te maken.

Natuur op je dak

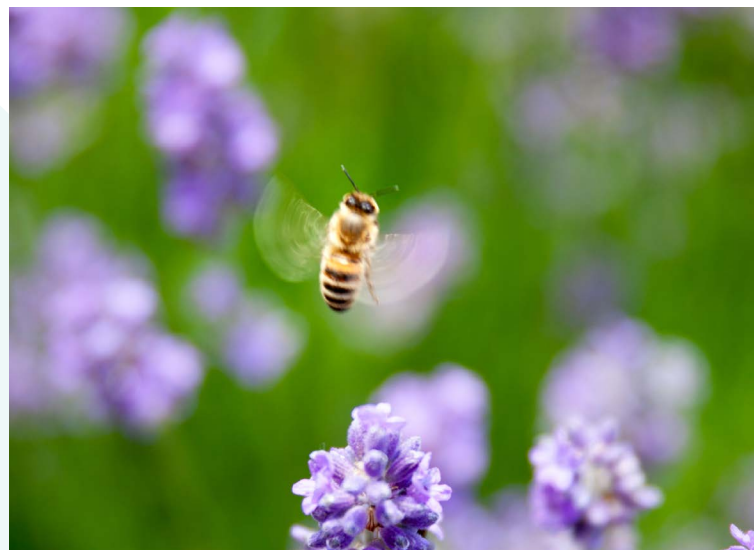
Bekijk of het mogelijk is een **groendak** aan te leggen. Het brengt kleur, isoleert je dak en zorgt voor een betere waterhuishouding. Als bewoners uitkijken op het dak bezorg je hen meteen een mooi uitzicht. Vraag naar advies of subsidies bij de gemeente of stad.

Meer tips voor de inrichting van een natuurlijke tuin vind je onder andere bij Natuurpunt en Velt.

Toppers in een natuurlijke tuin

- **Bloemenweide, vlindertuin, insectenhotel:** vlinders, bijen en ander klein gespuis vinden er kost en inwon.
- **Nestkastjes, voedertafels, een waterschaal, een kastje met nestmateriaal** (wol, pluusjes, takjes,...): vogels welkom!
- **Snoepstruiken** met bessen, een moestuin waar dieren van smullen.
- **Compost:** krioelt van de wormen en insecten, voedsel voor vogels.
- **Water:** een poel of waterbak vol leven.
- **Takkenwal:** woonplaats voor insecten, vogels of egels.

GO WILD

De tuin hoeft niet (overal) kraaknet en strak te zijn. Geef wilde bloemen een plaats, laat afgevalen takken en bladeren liggen, laat een stukje bloemenweide ongemaaid de winter ingaan. Heel wat diertjes halen hun voordeel uit een 'rommelhoekje', ze vinden er woon- of overwinteringsplaats, nestmateriaal, voedsel of een plek om eitjes te leggen.

INHEEMSE PLANTEN

Planten die hier van nature voorkomen zijn aangepast aan de omgeving, een must voor je natuurrijke tuin. Ze trekken inheemse vlinders en bijen aan, die dan weer de groenten en fruitbomen bestuiven.

GEEN PESTICIDEN

Deze boosdoeners kan je weren door je tuin doordacht te ontwerpen. Laat bijvoorbeeld niet teveel kale grond vrij en zet voldoende planten, dan groeien er geen ongewenste planten. Daarnaast is het ook een kwestie van slim onderhoud.

Meer info op www.zonderisgezonder.be.

Klimaatverandering

Door de tuin natuurlijk en divers in te richten, draag je bij aan de strijd tegen klimaatverandering. Je zorgt ervoor dat de natuur minder kwetsbaar is en meer weerstand kan bieden. De planten slaan **CO₂ uit de lucht** op, wat de klimaatverandering tegengaat.

De klimaatverandering brengt hevige regens en langere droogteperiodes met zich mee. Het grondwaterpeil in België is bovendien bijzonder laag. Zorg in je tuin voor een **goede waterhuishouding**: vang water op voor hergebruik, laat het infiltreren via waterdoorlatende ondergrond en maak een bufferbekken indien nodig.

5. ONTWERPEN MET HET OOG OP ONDERHOUD

Alle bomen, struiken of natuurlijke elementen die je op je plan zet, gaan in de tuin uiteraard groeien. Dit vraagt onderhoud.

Een haalbaar onderhoud

Naargelang het soort tuin en de verschillende tuinonderdelen ga je meer of minder moeten onderhouden. Kan je daarvoor de nodige **tijd en expertise** voorzien? Leg je wensenlijst en ontwerp voor aan de leidinggevenden en tuiniers en bekijk samen of het realistisch is. Een grote moestuin bijvoorbeeld vraagt buiten het rustseizoen veel werk. Kinderen, senioren en vrijwilligers kunnen helpen in de tuin, maar je hebt een vaste werkracht nodig die coördineert en kan inspringen waar nodig. Wil je graag **dieren**? Sta dan stil bij de zorg die ze vragen.

Hou rekening met de groei van bomen en struiken in de breedte en de hoogte. Geef ze in je ontwerp voldoende ruimte door op het plan hun volgroeide formaat aan te duiden met een cirkel.

Onderhoudsarme tuin

Niet alle delen van de tuin vragen evenveel onderhoud:

- Een **bloemenweide** heeft minder maaibeurten nodig dan een grasveld.
- Laat een hoekje **verwilderen**.
- Aan **kruiden en fruitstruiken** heb je niet veel werk en veel oogst.
- Een **haag** moet je tweemaal per jaar scheren. Een **heg of houtkant** kan je laten uitgroeien en dus minder snoeien. Voorzie er wel voldoende ruimte voor, minstens 3 meter.

Kringlooptuin

Je krijgt onvermijdelijk te maken met **groenafval**: snoeisel van de haag en de bomen, grasmaaisel, resten uit de moestuin. Voorzie de plaatsen om het afval te verwerken:

- Op de **compost** kan je afval uit de moestuin, grasmaaisel en klein snoeihout kwijt.
- In een **takkenwal, vlecht- of snipperwand** verwerk je snoeihout. Kijk voor meer info op www.vlaco.be/thuiskringlopen.

Praktische inrichting

Zorg dat je **niet te ver** moet lopen voor een schop, kruiwagen of water. Zet het berghok, de regenton en de compost waar je ze het meest nodig hebt.

↑
POUSSER
DUWEN

JAN

4. DE AANLEG VOORBEREIDEN

Na het dromen en ontwerpen wordt het nu **heel concreet**. Wat hebben we nodig, hoeveel gaat het kosten en wanneer beginnen we eraan? Met deze hulpmiddelen pak je het overzichtelijk en handig aan:

- Beplantingsplan en plantenlijst
- Meetstaat
- Tijdsplan
- Kostenplaatje

Heel waarschijnlijk bots je tijdens het project op **onvoorziene omstandigheden**. Een aankoop is duurder dan voorzien, de leveringstijd is lang, ... Geen enkel project loopt helemaal zoals gepland. Pas indien nodig de documenten aan.

BEPLANTINGSPLAN EN PLANTENLIJST

In het **beplantingsplan** specificeer je voor elk tuinonderdeel welke planten je wenst en waar je ze precies gaat zetten. Bij je beplantingsplan hoort dus ook een **plantenlijst** met de planten en hoeveelheden. Specificeer of je zaadjes of plantgoed koopt. Zet ernaast in welke **periode** je ze best (voor)zaait of plant. Zo zie je in een oogopslag wat wanneer moet gebeuren. Dit is heel handig voor je tijdsplan.

Welke planten?

- Neem even je **wensenlijst** erbij. Waren er voorstellen voor specifieke planten?
- Elke plant op de **juiste standplaats**:
 - Vochtige of droge plek?
 - Grondsoort?
 - Schaduw, halfschaduw of zonnige plek?

Tip: Kijk naar wat er al groeit, daar kan je al wat uit opmaken.
- **Inheemse soorten** zijn aangepast aan de omgeving.

Kies planten voor een **gevarieerde tuin** vol beleving:

- Planten om van te **smullen**: fruit en groenten of eetbare wilde plantjes.
 - **Geurige** planten: keukenkruiden, daslook, kamperfoelie, rozen.
 - Leuke **texturen**: ruw, zacht, donzig. Koningskaars bijvoorbeeld voelt als een zacht stofje.
 - Planten die **herinneringen** oproepen: pioenen, sering, munt of amarant.
 - **Medicinale** planten: salie, vlier, anijs,...
 - Planten voor **vlinders, bijen, vogels**.
 - Planten voor **elk seizoen**: een zomers kleurentapijt, wintergroen, herfstkleuren, lentebloemen als sneeuwklokjes of krokussen.
- Dit helpt kinderen en ouderen zich te oriënteren in de tijd.

Veilig

Zet geen **giftige planten** naast eetbare planten. Geen kamperfoelie naast een frambozenstruik! Zeer giftige planten als vingerhoedskruid horen niet thuis op een plek waar kinderen spelen. Meidoorn, sleedoorn en rozen zijn mooie planten, maar ze dragen gemene **stekels of doornen**. Zet deze planten niet langs frequent gebruikte plekken.

Klimplanten

Ga voor inheemse klimplanten als hop, wilde kamperfoelie, klimop, inheemse clematis, doornloze braam of klimrozen. Klimop is een aanrader voor je natuurlijke tuin: hij biedt herfstbloemetjes voor de bijtjes en besjes in de lente voor vogels. Zet hem enkel op een muur in goede staat.

Enkele uitheemse maar interessante soorten met vruchten of mooie bloemen zijn passieflora, klimhortensia, kiwi, kiwibes, ... Klimplanten leid je best weg van vensters en deuren om te vermijden dat ze binnen dringen. Snoei tijdig.

Informatie over inheemse planten

- Op de website van Natuurpunt vind je gratis tuingidsjes voor een tuin met **egels, vlinders, vogels of wilde natuur**. Je ontdekt er ook hoe je een tuin bijenvriendelijk inricht.
- Leuke plantencombinaties in de **schaduw, volle zon of tegen de gevel** vind je op de website van het Ecohuis Antwerpen.
- De **plantenzoeker** van Velt is een handige online tool.
- Informeer zeker ook bij gespecialiseerde zaken. Ecoflora biedt **advies en plantenlijsten** met standplaats. Inheemse **zaden** vind je bij Cruydhoeck en Ecosem.

DE MEETSTAAT

Je maakt de aanleg concreet en cijferbaar met behulp van de **meetstaat**. In dit document zet je alle technische kenmerken van je project. Het bevat een opsomming van **alle benodigdheden** samen met de **hoeveelheden, richtprijs en de winkels** waar je zou gaan kopen.

- De **plantenlijst**
- Het **materiaal**: ondergrond voor de paden, grond of compost, plantenbakken, hout met de juiste afmetingen, ...
- **Gereedschap**: snoeischaar, takkenschaar, kleine schopjes, ...

Door alle materiaal op te lijsten en de kosten te berekenen, krijg je een duidelijk **zicht op het kostenplaatje**. Misschien moet je op basis daarvan je project aanpassen: de uitvoering spreiden over langere termijn of extra budget zoeken.

Bestemming	Wat	Hoeveelheid	Waar aankopen	Prijs per stuk	Wie koopt aan	Deadline
Kippenhok dak	Houten planken 1m x 15cm x 1,5cm	18 m	Winkel X	€/m	Jo	15 sept
Kippenhok omheining	Houten paaltjes doorsnede 6/8 hoogte 1,60m	20	Winkel XX	€/stuk	Sofie	15 sept

Tuinmateriaal

Kijk uit naar **licht en ergonomisch** tuinmateriaal met lange of gebogen stelen. Voor kinderen kan je **kleiner en kleurrijk** gereedschap kopen, maar let op de kwaliteit. Vermijd gelakte spullen: de lak komt los en het gereedschap gaat roesten.

Kies voor **duurzaam materiaal**. Stevig materiaal is duurder, maar gaat langer mee. Let ook op het FSC of PEFC-label voor duurzaam bosbeheer als je houten materiaal aankoopt. Bespaar kosten door **tweedehands koopjes** te zoeken of **leen spullen** van een persoon of organisatie in je netwerk of van een gereedschapsbibliotheek.

TIJDSPLAN

In het tijdsplan duid je aan wanneer je welke delen aanlegt. Je hoeft niet alles in één keer aan te leggen. Het kan ook in kleine stapjes. Enkele leuke, groene hoeken maken al een groot verschil. Zo spreid je de kosten en kan je wennen aan de nieuwe zones in de tuin. Denk eraan dat de werken vaak langer duren dan verwacht.

Hou rekening met:

- Tijd voor aanvragen van **offertes en vergunningen**
- De **plant- en zaaiperiodes** (neem je plantenlijst erbij)
- De beschikbaarheid van **personeel en vrijwilligers**
- **Evaluatiemomenten**
- **Leveringstijden**

Wanneer planten?

De **plantperiode** varieert. Plant in elk geval nooit als het overdag erg heet is of vriest, of als de grond bevroren is. Bij droog weer moet je na het planten regelmatig en overvloedig gieten.

Wat?	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Vaste (kruidachtige) planten			x	x	x			x	x	x		
Planten in pot (hele jaar)												
Planten met kluit (half oktober tot eind april)	x	x	x	x						x	x	x
Bolgewassen (najaar)										x	x	
Waterplanten (mei-juni)												
Struiken die groen blijven (aug-sept en voorjaar)			x	x				x	x			
Struiken of bomen die hun bladeren verliezen (late herfst-winter)	x	x	x								x	x

Wanneer zaaien?

- De **meeste planten** zaai je vanaf maart/april of augustus/september (koudekiemers). Kijk voor de juiste zaaiperiode op de verpakking.
- **Gras** zaai je idealiter in het voorjaar of het vroege najaar.
- Een **bloemenweide** zaai je bij voorkeur in het najaar, maar het kan ook in het voorjaar.

Vergunningen

Voor bepaalde ingrepen heb je een vergunning nodig:

- **Bomen kappen** doe je liever niet! Is het toch nodig, dan kan dit enkel tijdens een bepaalde periode in het jaar, buiten de nestperiode.
- Het plaatsen van **grote structuren**, zoals een tuinhuis.
- **Reliëf wijzigen**, bijvoorbeeld bij terrassen of een heuvel.

Doe navraag bij de milieudienst van je gemeente en vraag de vergunning tijdig aan.

KOSTENPLAATJE

Maak een overzicht van de **geschatte uitgaven**: de kosten voor **aanleg én de onderhoudskosten** voor het komende werkjaar.

Maak ook een overzicht van het **beschikbare budget**.

Een overzicht van de uitgaven

Bij de start	Jaarlijks budget
• Plant- en zaaigoed • Materialen en gereedschap (Zie hoofdstuk 6 Onderhoud en beheer) • Transportkosten voor materiaal • Werkuren van externen • Communicatie, zoals flyers • Materiaal voor de workshops	• (Her)aanplanting • Werkuren van externen • Bijkomend gereedschap • Herstellen of onderhouden van (houten) constructies

Beschikbaar budget

- Budget voor tuin en onderhoud.
- Budget voor communicatie, workshops en animatie.
- Bijkomend budget via subsidies, sponsors of partners: gemeente of stad, verenigingen, bedrijven, serviceclubs.

Meer info in Deel IV

Kosten besparen

- Bij het ontwerp de voorkeur geven aan onderhoudsvriendelijke ideeën.
- Kiezen voor duurzaam werkmateriaal.
- Tweedehands materiaal gebruiken aan een zachte prijs of gratis.
- Naar de zadenbibliotheek gaan of zelf plantjes stekken.
- Ondersteuning zoeken.

5. SAMEN AANLEGGEN

Samen (een deel van) de tuin aanleggen is leuk en het bevordert de **samenhorigheid**. Je leert elkaar beter kennen, je beleeft samen plezier en bent met z'n allen benieuwd of het groeit en lukt. Wellicht gaat het wat trager, dus bouw **extra tijd** in. Later kan je er met trots op terugkijken en leuke herinneringen ophalen.

Inspiratie voor intergenerationele activiteiten in Deel III.

WIE?

Naast de kinderen en senioren kan je ook medewerking vragen aan collega's, familie, mantelzorgers, buurtbewoners of een school of vereniging uit de buurt. Werk je met een aannemer? Bekijk dan op welk moment en hoe de kinderen, senioren en vrijwilligers kunnen participeren. Spreek dit goed af.

WAT KAN JE ZELF DOEN?

Neem je ontwerp erbij en overloop wat je zelf kan doen. Bomen en struiken planten, bloemen zaaien, de moestuin aanleggen, de kruidenbak klaarmaken of een wilgenhut bouwen? Je kan eigenlijk best veel zelf doen. Hou rekening met de draagkracht en **talenten in het team**. Zoek hulp in je netwerk.

Communicer over de **aanleg** van de tuin in de buurt. Het project krijgt meer bekendheid en je kan meteen mensen uitnodigen om te helpen. Maak er iets feestelijks van, dat kan mensen over de streep trekken om eens te komen kijken.

HOE ORGANISEER JE DIT?

Je kan tijdens **activiteiten** met kinderen en senioren kleinere onderdelen aanleggen, zoals plantenbakken.

Tijdens **werkdagen** betrek je een ruimere groep en kan je flink wat werk verzetten als je het goed aanpakt (zie bijlage Organisatie van een werkdag). **Mensen met ervaring** inschakelen geeft je meer zekerheid en zelfvertrouwen.

Een overzicht van gespecialiseerde organisaties in deel IV.

FOUTEN MAKEN MAG

Een tuin zelf aanleggen en werken in de natuur loopt niet altijd zoals gepland. Soms schat je iets verkeerd in of loopt het fout. Zoek samen naar oplossingen, zo leer je van de fouten. De tuin is jullie experimenteerruimte. Wees ook niet bang om over de problemen te communiceren. Je weet nooit uit welke hoek een oplossing komt.

MAAK HET GEZELLIG

Een streepje muziek tijdens het werk, een kom soep of warme chocomelk, een gezellige afsluiter. Die attenties maken van de werkdag een fijn moment en je motiveert mensen om het project te blijven volgen en hulp te bieden. Vergeet niet de medewerkers hartelijk te bedanken. Elke reden is goed om een feestje te vieren: de wilgenhut staat er, het eerste eitje werd gelegd, de appels zijn rijp.

Hoe planten?

Een plant, struik, boom of haag:

Maak ruime **plantgaten**. Voor een haag maak je een plantgeul langs een touw. Doe er wat potgrond in of, nog beter, verteerde **compost**. Zet de plant **niet te diep**: de wortelhals moet boven de grond zitten. Vul het plantgat of de geul halverwege met de uitgegraven aarde. Verdeel de grond goed tussen de wortels. De helpers kunnen de plant(en) vasthouden. Geef flink wat **water** en vul het gat dan volledig. Maak grote bomen vast aan een steunpaal met een verstelbare knoop (aan de windzijde, meestal het westen). Verwijder de paal na één jaar.

Waterplanten moeten **op de juiste diepte** komen. Informeer je hierover bij de leverancier.

Onderwaterplanten mogen niet drijven, hun wortels moet je goed vastmaken. Drijfplanten mag je zo in het water gooien.

6. ONDERHOUD

Het gras wordt langer, de struiken groeien, tussen de stenen duiken plantjes op. **De tuin groeit** en heeft onderhoud nodig.

ONDERHOUDSPAN EN BEHEERPLAN

Stel samen **met de tuinier** het onderhoudsplan op voor **één jaar** en vermeld de **voorzienende taken**: wat moet er in de tuin gebeuren, wanneer en door wie. Hou rekening met vakantieperiodes en weekends. Voor tuinonderdelen als een moestuin of voor dieren maak je best een aparte planning. Een duidelijk onderhoudsplan kan je gemakkelijk doorgeven aan een andere tuinier, collega of externe hulp. Zo garandeer je een goede **continuïteit**.

Wellicht komen er nieuwigheden in de tuin: een moestuin, wilde plekjes of plots zijn er senioren, kinderen en vrijwilligers die meehelpen. Dat vraagt wat aanpassing. Zorg er in ieder geval voor dat de tuinier of medewerker die instaat voor het onderhoud **helemaal mee is met de visie** op de tuin en precies weet wat te doen. Anders gaat hij of zij misschien eens te veel maaien, te netjes werken of een taak in de plaats van een vrijwilliger uitvoeren. Dat kan tot frustraties leiden.

Het **beheerplan** geeft aan waar je **op lange termijn** met de tuin naartoe wil en hoe je dit gaat aanpakken. Hoe wil je de tuin laten evolueren? Tuindelen verplaatsen of nieuwe toevoegen? Een wilder uitzicht? Voor de tuinonderdelen die je in stand wil houden, vermeld je de werkzaamheden op langere termijn (bijvoorbeeld bomen knotten).

Een tijdsplanning voor specifieke onderhoudstaken in bijlage 'Onderhoud'.

ONDERHOUD KAN JE LEREN

De haag snoeien, planten en zaaien zijn onderhoudstaken die je al **doende** leert. Je vindt enorm veel informatie en filmpjes op het internet. Maak je niet te veel zorgen als het eens niet goed lukt. Oefening baart kunst. Andere taken vragen dan weer kennis en ervaring, zoals leifruit en fruitbomen snoeien. Daarvoor kan je een beroep doen op **specialisten** (zie Deel IV). Bekijk of je er een **leermoment** van kan maken waarbij de tuiniers, vrijwilligers en beide animatieteams het thema leren kennen. Ze verwerven meer kennis en zelfvertrouwen en willen deze taak op termijn misschien op zich nemen.

SAMEN ONDERHOUDEN

Door verantwoordelijk te zijn voor een stukje van de tuin voel je je echt **betrokken**. Neem je onderhoudsplan erbij en bekijk met de tuinier welke taken **kinderen, senioren of vrijwilligers** op zich kunnen en willen nemen. Voor grotere ingrepen kan je een **werkdag** organiseren waarbij je hulp vraagt aan burens en specialisten.

Zie bijlage 'Een werkdag organiseren'.

Tijdens het onderhoud kunnen senioren hun **kennis en vaardigheden** doorgeven. Dat creëert een fijne interactie en de kinderen steken er heel wat van op. Het zijn dit soort leuke ervaringen in de natuur die de basis vormen voor een milieubewuste houding later in het leven.

Specifieke ideeën in Deel III

ECOLOGISCH ONDERHOUDEN

Groenafval blijft in de tuin

In de **kringlooptuin** bestaat eigenlijk geen afval. Alles wat je snoeit of wat op de grond valt, verwerk je ter plaatse. Dat is niet alleen beter voor de natuur, het bespaart je ook heel wat ritjes naar het recyclagepark. Bladeren en takken die je laat liggen zijn bovendien avontuurlijke spelelementen voor kinderen.

Bemesten

In de natuurlijke tuin is bemesten **niet nodig**. De meeste wilde planten en kruiden doen het zelfs beter op armere bodem. De natuurlijke kringlopen van organisch materiaal, water en lucht zorgen voor voldoende mineralen.

In de **moestuï**n kunnen een aantal teelten wat rijpe compost gebruiken, vooral vruchtgewassen en kolen. Leg het in een stevige laag (tot 10 cm) op de bodem, meng het er niet in. Mulchen geeft een extra boost. Peulvruchten, uien en wortelen doen het liever zonder compost.

Pesticiden

Uiteraard gebruik je **geen pesticiden** in je natuurlijke tuin. Advies vind je op www.zonderisgezonder.be

Kringlooptechnieken

- Voor grote oppervlakken gras gebruik je bij voorkeur een **mulchmaaier** in de plaats van een grasmaaier. Of investeer in mulchmessen voor je bestaande grasmaaier. Een mulchmaaier versnippert het gras extra fijn en blaast het tussen de grassprietten. Daar verteert het en zorgt het zo voor extra mineralen.
- Met **mulchen** boots je een natuurlijke bodembedekking na door een laag organisch materiaal aan te brengen: houtsnippers, grasmaaisel, compost, stro, hooi of bladeren. Het voorkomt ongewenste plantengroei, het verbetert de bodemstructuur en het humusgehalte, de grond droogt minder snel uit, de bodemtemperatuur blijft stabiel en het vangt slagregens op. Een grote aanrader in de kruiden-, fruit- en moestuin.
- Met snoeiafval kan je **takkenwallen** maken of **takkenhoopjes** creëren.
- **Kippen** zijn alleseters. Naast hun dagelijkse voeding, kan je hen wat grasmaaisel geven. Met plezier pikken ze de slakken weg uit de moestuin. Scherm eventueel je planten af om te vermijden dat ze je moestuin kaalplukken.
- Groenten-, fruit- en tuinafval hoort niet in de vuilbak, maar in de **compost**. De rijpe compost is nuttig in de moestuin.
- **Groenafval, zoals bladeren en takjes, laat je liggen** onder bomen of struiken. Zo creëer je humusrijke grond.

TUINMATERIAAL

Basisbenodigdheden

- Spade, schop, hark, grasrijf
- Klein handmateriaal zoals schopjes voor werk in bakken en potten
- Kruiwagen
- Gieters of tuinslang
- Snoeischaar en snoeizaagje, takkenschaar
- Wetsteen
- Vet voor je gereedschap
- Regenwaterton

Grotere tuinen

- Zaagwerk aan bomen en struiken: een kettingzaag
- Grote oppervlakten ruigte en hooiland: een bosmaaier
- Veel hagen: een mechanische haagschaar

Gereedschap maak je **proper** na elk gebruik en bewaar je

op een droge plaats. Als je het voor lange tijd niet gaat gebruiken, moet je het **invetten**. Leer dit ook aan de kinderen. Het schoonmaken en opbergen van het materiaal maakt dan deel uit van de activiteit. Messen moet je op tijd en stond (laten) **wetten en slijpen**.

Kies voor machines die werken **op elektriciteit** of batterij, niet op benzine. Ze maken veel minder lawaai en produceren geen ongezonde gassen. Je kan deze machines ook huren of samen aankopen.

Spelconstructies

Controleer regelmatig of het materiaal nog stevig is en of kinderen zich er geen pijn aan kunnen doen. Check bijvoorbeeld op losse vijzen. Vraag advies aan de veiligheidsadviseur. Normen voor speelelementen vind je in de gids 'Veiligheid van avontuurlijke natuurspeelomgevingen' van de Federale Overheidsdienst Economie.

7. VRIJWILLIGERS

Samenwerken met vrijwilligers is een **win-winverhaal**. Zoek mensen die graag (leren) tuinieren, met kinderen of ouderen omgaan of gewoon graag aan een waardevol project bijdragen. Deze extra handen kunnen soms echt het verschil maken.

Lijst eens op wie je kan aanspreken of aanschrijven:

- Organisaties uit de buurt
- Nabijgelegen scholen
- Buren
- Mantelzorgers en familie

Vrijwilligers werven doe je via flyers, de projectmuur, tijdens activiteiten, een infoavond of buurtfeest. Formuleer duidelijk waarvoor je medewerking zoekt. Dat kan gaan van onderhoudstaken tot verhaaltjes vertellen. Laat de vrijwilligers weten wat ze kunnen verwachten: welke toegang krijgen ze tot de tuin of kunnen ze meegenieten van de oogst?

Vrijwilligers zijn mensen om te **koesteren**. Zeg regelmatig dat je hun werk apprecieert en betrek ze waar mogelijk. Maak **duidelijke afspraken**, die je eventueel op papier zet. Pak het zo aan dat je **niet volledig** van de vrijwilligers afhankelijk bent. Start niet met een moestuin omdat je rekent op één enthousiaste persoon.

Werken met vrijwilligers vergt wat **extra tijd**, zeker in het begin: vrijwilligers zoeken, hun komst voorbereiden, communiceren, de vrijwilligers brieven, ... Ga na of het verplicht is de vrijwilligers te **verzekeren**. Kijk voor meer info op www.vlaanderenvrijwilligt.be/gratis-vrijwilligersverzekering.

DEEL 3: JONG EN OUD SAMEN IN DE TUIN

Misschien is het de eerste keer dat je activiteiten gaat ontwikkelen voor zo'n diverse doelgroep als kinderen en senioren samen. Dit wordt ongetwijfeld **even zoeken**. De begeleiders van elke werking kennen hun eigen doelgroep het best. Het is dus een goed idee de activiteiten **samen voor te bereiden** en samen te evalueren. Observeer de reacties van de kinderen en senioren, **vraag wat ze ervan vonden**. Zo kan je de activiteiten aanpassen en verbeteren.

1. HOE BEGIN IK ERAAN?

AFSPRAKEN EN PLANNING

Heb je dit al besproken?

- **Hoeveel kinderen en senioren** doen mee?
- Wat is het **tijdsschema** van de kinderen en de senioren?
- **Hoe vaak** organiseer je activiteiten? Wekelijks, maandelijks?
- Over welk **materiaal** beschikken beide werkingen?
- Wie staat in voor welke **kosten**?
- Voorzie je een **4-uurtje**?
- **Welke collega's** zijn betrokken?
- Maak een **takenlijst**:
 - Wie bereidt de activiteiten voor?
 - Wie is verantwoordelijk voor materiaal?
 - Wie begeleidt welke activiteiten?
 - Wie ruimt op na de activiteit?
- Hoe **contacteer** je elkaar?

Tips*

- Ga een samenwerking aan van **minstens een trimester**.
- **Kom regelmatig samen**: 2 keer per maand is een goede frequentie.
- Werk met **professionele externen** voor bepaalde activiteiten, dit is afwisselend en spannend. Een kunstenaar, fotograaf, land art-artiest, compostmeester, moestuinier, kippenkenner, ...
- Zorg voor een **open relatie** waarin alles gevraagd of gezegd kan worden, met respect voor elkaar.

Stel een **activiteitenkalender** op voor een lange termijn: mik op een jaar of een half jaar. Welke activiteiten organiseer je wanneer in de tuin? Met een goede planning kom je niet voor verrassingen te staan, je ziet elkaar immers niet elke dag.

Binnen en buiten

Een hele namiddag buiten doorbrengen duurt vaak te lang voor senioren. Voorzie een **binnenruimte** waar je kan knutselen en spelen en bedenk dus ook voldoende **binnenactiviteiten**. Je kan ook binnen en buiten combineren, bijvoorbeeld in de tuin materiaal gaan zoeken en er binnen mee knutselen of binnen iets maken om buiten op te hangen.

Hang de planning aan de projectmuur en geef ze door aan de senioren en ouders van de kinderen. Zij weten graag wat ze kunnen verwachten.

Opstelling van je activiteit

Denk vooraf na over hoe je **tafels en stoelen** schikt, zodat kinderen en senioren op een prettige manier kunnen samenwerken. Door elkaar, per twee of in kleine groepjes? Sommige kinderen hebben de eerste keren graag leeftijdsgenootjes naast zich. Voorzie daarbij de nodige **ruimte** voor rolstoelen en rollators en voor kinderen om rond te lopen. Bij warm weer is een plekje in de schaduw en voldoende drinkwater geen overbodige luxe.

Tips*

- Werk in kleine groepjes
- Kies een ruimte met een goede akoestiek

Introduceer vooraf de nieuwe omgeving aan de kinderen en begeleiders. Wat is een woonzorgcentrum? Wie werkt er? Waarom wonen de mensen hier? Wat is dementie en alzheimer? Hoe moet ik reageren? Op die manier bereid je de kinderen voor op de nieuwe ervaring.*

ELKAAR LEREN KENNEN

Het is niet ongewoon dat kinderen zich **in het begin wat onwennig voelen**. Ze kennen de ouderen niet of ze vinden het niet leuk wanneer ouderen fysiek contact zoeken, zoals handen vastnemen, knuffelen of kusjes geven.

Stel de kinderen in het begin gerust door **bij hen in de buurt** te blijven. Forceer het contact niet. Eens de kinderen het woonzorgcentrum en de bewoners beginnen te kennen, **verdwijnt het ongemak** meestal snel. Vaak willen ze er nadien zelfs niet meer weg.

Je kan het contact stimuleren door het te **integreren in spelletjes**. Laat kinderen bijvoorbeeld een kaartje zoeken bij de ouders of iets maken om aan hen te geven. Senioren kunnen de opdrachten uitdelen. Je kan een begroetingsritueel invoeren, zoals handen schudden of *high five*, en in duo's werken.

Maak er een **wedstrijdje** van: 'Geef zoveel mogelijk mensen een blaadje dat lekker ruikt' of 'Zoek zo snel mogelijk het bijpassende prentje'.

*Tip van LABOLOBO vzw

EEN GOED GEVOEL

Een warm onthaal

Het is van belang dat de kinderen zich **welkom** voelen op de nieuwe plek. Ga met hen eens door het gebouw, laat ze in kleine groepjes helpen om de **ouderen te gaan halen** in hun kamer.* Dat schept een band en het is een stimulans voor de ouderen om mee te doen.

Leuk voor iedereen

De meeste kinderen houden van rondlopen en spelletjes spelen. Ouderen pakken het meestal rustig aan. Zoek fijne activiteiten waarin **beide groepen** zich kunnen vinden. Tuinieren, voor de dieren zorgen, knutselen, uitbeelden, gezelschapsspelletjes spelen, iets te eten maken, ... Laat geen gelegenheid voorbij gaan om **samen te vieren**: verjaardagen, feestdagen, de seizoenen. De uiteindelijke bedoeling is dat kinderen en senioren samen plezier beleven.

Rituelen zijn leuke, herkenbare momenten. Start bijvoorbeeld met een grappige handpop, een verhaaltje of een liedje.* Theater is fijn voor oud en klein. Maak een verhaal met personages uit de tuin, zoals een egel (een omgekeerde ruwe borstel) of een worm (een sok met oogjes). Een vieruurtje om af te sluiten en dan uitwuiven.

Iedereen kan deelnemen **op haar of zijn niveau**.

Moedig ouderen aan zoveel mogelijk een **actieve en verantwoordelijke rol op te nemen**.* Ze kunnen een sleutelrol spelen in een spel, tonen hoe je bloembollen plant of de tomaten opbindt, iets voorlezen of gewoon bewonderen wat de kinderen maken. Stel dingen voor die jij als volwassene ook leuk zou vinden.

Veel kinderen zijn blij en fier als ze kunnen helpen: de rolstoel duwen, iets aanreiken of iets gaan halen. Het is fijn om te zien dat kinderen en senioren elkaar op die manier vaak aanvullen. Laat ook ruimte voor vrije momenten en **spontane babbeltjes**, die zijn zeer belangrijk om onderlinge banden te creëren.*

Maak **fiches met geslaagde activiteiten**. Zo kan je ernaar teruggrijpen en gaat de ervaring niet verloren. Aarzel niet om succesvolle activiteiten te herhalen. Want wie heeft er nu bezwaar tegen nog een keer pannenkoeken bakken?

Taal en communicatie

Kinderen en senioren kunnen vlot praten en uitwisselen als ze dezelfde taal spreken. In onze multiculturele samenleving is dit niet altijd het geval. De taalbarrière is een **extra uitdaging**, maar laat je hierdoor niet tegenhouden. **Samen dingen doen** is de beste manier om te communiceren zonder woorden: planten, schilderen, eten maken, dansen, ...

Sommige senioren kunnen **niet meer praten of actief participeren**. Laat de kinderen weten dat een oudere die niets zegt of doet toch kan genieten van het contact of van er gewoon bij te zijn. Stimuleer de kinderen om ook hen iets te tonen, een hand te geven, ...

Geef duidelijke opdrachten: **doe eerst voor** wat kinderen en senioren moeten doen of toon voorbeelden van wat je gaat maken. Zo is het gemakkelijk te begrijpen en stel je iedereen gerust: ze weten wat te verwachten.

Een mislukte oogst is nog geen mislukte namiddag.

Heb je niet het verwachte resultaat of valt de oogst wat mager uit? Onderzoek samen de redenen en maak er een **leuk leermoment** van. Wie heeft onze planten opgegeten? Waarom zijn ze niet goed gegroeid? Als iedereen zich geamuseerd heeft en naar huis gaat met een **goed verhaal**, dan is de activiteit zeker niet minder waardevol.

*Tip van LABOLOBO vzw

2. ACTIVITEITEN IN DE TUIN

De tuin ziet er in **elk seizoen anders** uit. Zie deze veranderingen als een bron van inspiratie voor je activiteiten. Ligt de tuin vol herfstbladeren? Ga er creatief mee aan de slag. Als het koud wordt, is het tijd om vogelvoer te maken voor de voedertafel. In de lente kan je aan de moestuin beginnen en de tuin herontdekken. Bouw een feestje bij het begin van elk seizoen!

WERKEN

Kinderen houden van spelletjes, maar echt werken en helpen in de (toekomstige) tuin vinden ze vaak nog spannender. Hou in de gaten welke taken de kinderen en ouderen kunnen uitvoeren **tijdens aanleg en onderhoud**. Hun bijdrage is iets waar ze trots op zijn en een mooie herinnering. Maak het ook niet te complex: rondrijden met een kruiwagen is voor veel kinderen al een hele belevenis.

- **Tegels uitbreken** met de oudere kinderen: stoer!
- **Wilgenhut** bouwen (in de winter) en onderhouden. (www.springzaad.be - wilgenhut bouwen)
- **Snoeien**: deze taak kan je aan grotere kinderen toevertrouwen.
- **Bladeren bijeen harken**, ermee spelen, en naar de compost brengen.
- De paadjes onderhouden of **vegen** met borstels op maat.
- De **takkenwal** met takken bijvullen.
- **Compost** omzetten of zeven.
- **Dieren verzorgen**: maak er een dagelijks ritueel van.
- **Zaaien en planten**
 - **Vaste planten, hagen en bomen** planten.
 - **Bloemen** zaaien.
 - **Naambordjes** maken voor de planten die je gaat zaaien is een nuttige en leuke knutselactiviteit.
 - In de vroege lente groentjes binnen **voorzaaien** in zaai bakjes volgens de aanwijzingen op de verpakkingen.
 - **Wroeten in de grond**: laat de kinderen spelen met de grond in de bakken.
 - Als de plantjes groot genoeg zijn, moet je ze **overplanten** in grotere bakken of in de volle grond. Zet de naambordjes erbij.
 - Zijn de planten uitgebloeid? Nu kan je de **zaadjes oogsten**. Verzamel ze in zakjes en schrijf de naam van de plant erop, dan kan je ze later uitzaaien. Handige zakjes kan je zelf vouwen (kijk op YouTube).

MOESTUIN

Zaadjes in de grond stoppen, kleine sprietjes zien boven komen, nog wat geduld oefenen en dan kunnen proeven van heerlijke radijsjes, wortels of pompoenen. Fantastisch, toch?

Een moestuin is een project op zich waarvoor je best een **aparte kalender** maakt.

Ook in bakken kan je **op kleine schaal** een en ander kweken: radijsjes en tuinkers zijn klassiekers. Denk ook aan koriander, peterselie of veldsla. Organiseer het zo dat **beide generaties kunnen helpen**: op een tafel of in een verhoogde bak.

Wil je samen een moestuin starten? Kijk dan voor uitgebreide info naar de brochures van Velt of het groeiboekje van Zie ze groeien, een GoodPlanet-project rond schoolmoestuinen.

www.velt.nu - schoolmoestuin • www.velt.nu/samentuinen • www.goodplanet.be - zie-ze-groeien

KUNST & CREATIE

Het is leuk om samen te knutselen en iets moois te maken. De kunstwerkjes kunnen thuis of op de kamer een plekje krijgen: een mooie herinnering aan een leuke dag en aan elkaar.

Tuinkunst

- **Land art:** kunstwerken met de natuur en in de natuur.
- **Verf maken met groenten uit de tuin:** zie het boek 'Peinture végétales avec les enfants' van Helena Arendt of tal van filmpjes op YouTube. Doe de verf op toastjes en tadaaa, eetbare kunstwerkjes!
- **Bloemendruk:** leg bloemetjes op een blad papier en daarover een ander blad. Met een hamertje of een ander hard voorwerp klop je er zacht op. De afdruk komt op het papier tevoorschijn.
- **Ijsschilderijen:** bij vriesweer schik je takken en bladeren in een ondiepe schaal tot een mooi geheel. Giet er voorzichtig water bij en laat het gewoon buiten liggen. De volgende ochtend is het water bevroren en kan je het ijsschilderij uit de schaal halen.
- **Papier maken:** verwerk er planten en bloemen uit de tuin in.
- **Fotograferen:** ga per twee op stap met een fototoestel en zoek waar je de mooiste foto kan nemen. Druk ze af en maak er een tentoonstelling van.
- **Natuurcoiffure:** neem een soepele tak (van klimop bijvoorbeeld) en maak er een kroon van. Zoek mooie bladeren of bloemetjes in de tuin en vlecht ze erin. Met deze kroon en enkele bloemetjes of helikoptertjes in je haar heb je een pracht van een 'natuurcoiffure'.
- **Schilderen:** tegels of andere tuinelementen schilderen voor meer kleur in de tuin.

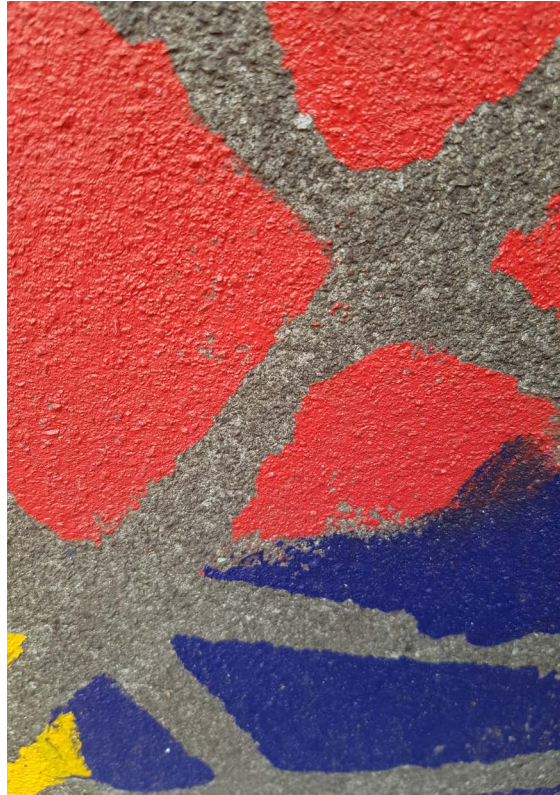

Tentoonstellen

- Geef de werkjes een plaats in de tuin, de refter of aan het onthaal zodat senioren, personeel en bezoekers ze kunnen bewonderen.

Accessoires voor de tuin

- **Nest- en schuilplaatsen** voor dieren: nestkastjes voor vogels en insectenhotels voor solitaire bijen en wespen, oorwormen, hommels, ...
- **Voeder en een voederplaats** voor vogels
- Een **windwijzer**
- Een **windorgel**

RUIKEN EN VOELLEN

Een gevarieerde tuin biedt een waaier aan geuren, vormen en texturen. Ga met kinderen en senioren op ontdekking.

- **Geblinddoekt** ruiken en voelen. Zoek planten die lekker ruiken en neem er een stukje van mee. Ruiken met een blinddoek om maakt de ervaring nog intenser.
- Voelen met je voeten of handen aan verschillende **soorten ondergrond**, zoals gras, houtsnippers of steentjes.
- **Geurzakjes** met kruiden maken.
- **Een voeldoos**. Werk in duo's kind-senior: de ene stopt een stuk fruit of groente in de doos en laat de andere voelen en raden wat erin zit.
- **Kriebelen met natuur**. De kinderen verzamelen in de tuin zachte dingetjes waarmee je kan kriebelen: veertjes, dennentakjes, blaadjes, gras. Vul aan met rietjes, een watje, een stukje stof. Creëer een rustige sfeer met een muziekje en laat de kinderen op kussens op de grond liggen. Kriebel elk kind met de verschillende elementen en blaas door het rietje. De ouderen kijken toe of helpen. Laat dan de kinderen hetzelfde doen bij de ouderen: kriebelen op hun handen, armen, gezicht. Plezier verzekerd.

DE EETBARE TUIN

Fruit, groenten, kruiden, wilde planten, ... De tuin biedt heel wat lekkers.

Maak kinderen ook duidelijk **wat niet eetbaar of giftig is**. Zoek het op of vraag meer informatie aan de tuinier.

- **Plukken en opeten**: allerlei besjes en fruit of verse erwten. Geef de opdracht wat lekkers te halen om aan elkaar te laten proeven.
- **Eetbaar en lokaal**: voorzie foto's van eetbare vruchten uit de tuin én niet uit de tuin. Vinden ze alles terug? Wat groeit in de tuin en wat niet? Waarom? Leg de tafel vol met al het lekkers dat je hebt gevonden.
- **Samen kokerellen**: denk goed na hoe je iedereen kan betrekken. Bij kookactiviteiten sta je al snel met slechts enkelen rond het kookvuur.
- Wat is **niet eetbaar** in de tuin? Ga aan de slag met foto's of maak een wandeling door de tuin.

Start met een **receptenboek**. De kinderen en senioren kunnen de illustraties bij de recepten maken. Maak typische seizoensgerechten. Als je ze elk jaar herhaalt, creëer je fijne tradities. Denk aan plattekaas met bieslook en radijsjes in de lente, lindebloesemthee in de zomer, gepofte kastanjes in de herfst, pompoensoep in de winter.

- **Limonade** met kruiden en vruchten: linde- of vlierbloesem, citroenmelisse, munt.
- **Siroop** van vlierbessen.
- **Thee** van munt, citroenmelisse, tijm.
- **Soep** van netels, doorlevende kervel, pompoen.
- **Confituur** van bramen, rode bessen, kweeperen.
- **Pannenkoekjes** met kruiden: laat iedereen een bekertje vullen dat je gewoon uitstrooit over het pannenkoekje terwijl het bakt.
- **Kruidenolie** of -zout met kruiden als dragon, dille of rozemarijn.

Maak dingen klaar die je kan uitdelen, zoals soep, thee, cake of broodjes. Zacht voedsel kunnen de ouderen makkelijk eten. Je kan ook restaurantje spelen: de kinderen serveren de gerechten als echte obers.

Vuurtje

In een **vuurschaal** kan je op een veilige manier vuur maken. Veel kinderen (en ouderen) hebben nog nooit zelf een vuur gemaakt. Samen marshmallows roosteren of broodstokjes bakken. Een vuurschaal kan je huren of lenen.

OP ONDERZOEK

“Maar ik ken niets van planten of natuur...” Niet erg, het belangrijkste is dat je samen op speurtocht gaat en de tuin al doende leert kennen.

- **Een fotozoektocht:** Geef kinderen en ouderen foto's van planten en dingen uit de tuin. Ze zoeken wat op de foto staat en brengen een stukje plant mee. Laat ze eerst zelf ruiken en voelen. De ouderen 'controleren' of het juist is. Klopt het, dan houden de ouderen het stukje en de foto bij.
- **Een kunstig kaartje:** Kleef een stuk dubbelzijdige plakband op een kaartje. Laat iedereen in de tuin even zoeken naar mooie dingen. De natuurspulletjes kleven ze op het kaartje. Dit kunnen ze aan elkaar cadeau geven.
- **Memory:** Ga op zoek naar plantjes en neem twee gelijke delen van de plant mee naar een tafel. Met deze dubbeltjes speel je memory.
- **Insecten zoeken** en bekijken in een loepnetje. Je kan de diertjes natekenen, op een zoekkaart hun naam opzoeken of zelf een grappige naam bedenken. Vergeet niet de diertjes weer ongedeerd vrij te laten.
- **Klik-je-tuin:** Zoek samen je lievelingsplekje in de tuin en maak er een mooie foto van. Dit kan ook van een klein detail zijn. Druk de foto's af en maak een fototentoonstelling.

Natuurpunt organiseert **tellingen** van vogels, vlinders, egels, ...
Doen jullie mee?

BEWEGEN

Kinderen hebben behoefte aan beweging, zeker op woensdagnamiddag als ze net van de schoolbanken komen. Laat ze zich om te beginnen goed uitleven. De kinesist of ergotherapeut kan je vertellen welke bewegingsactiviteiten goed zijn voor de ouderen.

- **Wandelen** in de tuin: de kinderen duwen graag de rolstoelen voort. Maak een opdrachtenspel waarbij ze dingen in de tuin moeten zoeken.
- **Yoga, tai-chi**: nodig een leraar uit voor een sessie.
- **Gymnastiek** van op de stoel.
- **Met de bal spelen**: een strandbal is licht en zacht.
- **Raceparcours** voor de kinderen. De ouderen krijgen de rol om het parcours mee vorm te geven: ze spelen een poort die opengaat, houden een gekleurd sjaaltje in de lucht om het startschot te geven of houden een hoepel vast.

Senioren kennen vaak nog populaire **spelen van vroeger** en zijn zeker bereid tot een spelletje met de kinderen. Je kan sommige volksspelen uit hout trouwens gemakkelijk zelf maken. Zie hiervoor de fiche van GoodPlanet (www.goodplanet.be/de-intergenerationele-tuin).

VRIJ SPEL

Kinderen houden van **vrij spelen** en **zelfstandig op ontdekking** gaan. Ze laten zich moeiteloos inspireren door wat de tuin te bieden heeft. Ze spelen met losse materialen als takken of bladeren, rennen een heuvel op en af en zoeken hun favoriete plekjes op. Vrij spel prikkelt hun creativiteit en fantasie.

Het is een aanrader om naast de meer gestructureerde activiteiten wat **tijd in te bouwen** voor vrij spel. Spreek af **wat kan en niet kan**. Baken bijvoorbeeld een zone af waar ze met takken mogen bouwen en sleuren. Maak van de gelegenheid gebruik om de kinderen te **observeren**. Waar gaan ze naartoe? Wat vinden ze fascinerend? Zijn er plekken in de tuin die ze helemaal niet interessant vinden? Deze informatie kan je gebruiken om activiteiten te ontwikkelen of de tuin verder in te richten. Een extra zitplaats, andere beplanting, een modderkeuken.

Meer tuinactiviteiten in de bijlage 'Inspiratiemateriaal'

DEEL 4: ONDERSTEUNING

Hier geven we enkele pistes voor inhoudelijke, financiële en materiële ondersteuning. Ongetwijfeld zijn er meer mogelijke partners, maar deze lijst zet je alvast op weg.

OVERHEIDSINSTELLINGEN

- Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC)
- Kind en Gezin
- Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)
- Leefmilieu Brussel
- Landelijke Gilden
- Vlaamse Vereniging voor Steden en Gemeenten (VVSG)
- Vlaamse ouderenraad
- Vlaams Ergotherapeutenverbond
- Gemeente- of stadsbestuur
- Provinciebestuur

ORGANISATIES

- **GoodPlanet Belgium:** coachen van het tuinteam doorheen heel het proces, van visie over aanleg tot activiteiten.
- **Velt:** moestuinieren en samentuinen
- **Vlaco, WORMS:** composteren en kringlooptuinieren
- **Terra-Therapeutica:** tuintherapie en therapeutische tuinen
- **LABOLOBO :** intergenerationele muzische activiteiten
- **Pro Natura:** tuinontwerp en tuinaanleg
- **Natuurpunt:** wilde tuinen
- **Springzaad:** natuur en kinderen
- **Regionale Landschappen:** landschapsinrichting

SCHOLEN

- Leerlingen uit de tuinbouwschool
- Studenten landschapsarchitectuur of ergotherapie

ONDERNEMINGEN

- Landschaps- of tuinarchitect: plan uittekenen en plantadvies. Zoek iemand die wil werken met de wensenlijst en bij voorkeur ervaring heeft met woonzorgcentra, participatie en/of natuurlijke tuinen.
- Aannemer: afbraak en aanleg
- Tuinaannemer: tuinaanleg

FINANCIËLE ONDERSTEUNING

- Sponsoring: bedrijven, winkels of individuen
- Projectoproepen: Koning Boudewijnstichting, CERA,...

DEEL 5: BIJLAGEN

1. Inspiratiemateriaal
2. Terreinanalyse
3. Ideeën woonzorgcentrum Iris
4. Een werkdag organiseren
5. Onderhoud

BIJLAGE 1. INSPIRATIEMATERIAAL

Een greep uit het aanbod. Kijk voor een geactualiseerde lijst op onze website (www.goodplanet.be).

INRICHTING

- Foto's rond **inrichting van natuurrijke speelplekken** uit het ideeënkoffertje van Springzaad (netwerk rond ruimte voor natuur, kinderen en jongeren) <https://www.springzaad.nl/ideeenkoffertje>
- Ideeën voor een **huiselijke inrichting**, zowel binnen als buiten, in centra voor mensen met dementie: 'Een thuis voor mensen met dementie' - Erik Stroobants en Patrick Verhaest.
- **Tuininrichting van woonzorgcentra** – advies bij Terra Therapeutica vzw
- Een lijst met **interessante tuinen** om eens te bezoeken, op de website van GoodPlanet: www.goodplanet.be/de-intergenerationele-tuin

LEUKE NATUUR- EN TUINACTIVITEITEN

- 'Praktijkboek tuintherapie: fiches met groenactiviteiten binnen de ouderenzorg' van Terra-Therapeutica vzw. Een tweede editie in de maak. terra-therapeutica.be
- 'Alle ouderen naar buiten. De natuur als groen medicijn' - Jasper de Ruiters en Marieke Dijkman.
- Website met educatief materiaal en activiteitenfiches rond het bos: www.deboomin.eu
- Heel wat ideeën voor buitenspel met kinderen op theplayfiles.blogspot.com
- Pinterest voor creatieve ideetjes.

BIJLAGE 2. TERREINANALYSE

TECHNISCHE RANDVOORWAARDEN

1. Verbouwingen of uitbreidingen

Zijn er toekomstige of geplande **verbouwingen of aanpassingen**? (bv. toiletten, terras)

Is er nood aan **fietsenstalling of bergruimte** voor (spel-)materiaal of een afvalhoek?

2. Beperkingen

Toegang voor **brandweer en leveranciers**: welke zone(s) moeten vrij blijven?

Hou rekening met **bijzondere voorschriften** (Monumenten en Landschappen, stedenbouwkundige voorschriften)

Zijn er aanpalende muren of afsluitingen die behoren tot een **andere eigenaar**?

Moet je plaats voorzien voor **feesten**, ...?

Is er, indien nodig, toegang voor **vrachtwagens of graafmachines**?

3. Ondergrondse elementen

Bodemsoort (zand, leem, klei, combinatie)

Oude funderingen

Ondergrondse garage, ruimte of waterput

Buizen, roosters, goten en toezichtputten

Waterhuishouding (plasvorming, drassige stukken, droogte, verdichte bodem)

Hoogteverschillen of aflopende vlakken

4. Mandaten

Wie kan beslissen? Wie moet geïnformeerd worden over of betrokken worden bij de uitvoering?

5. Risicoanalyse

Wie doet de risicoanalyse? De preventie-adviseur of jij zelf?

DOELGROEPEN

1. Is het terrein vlot **toegankelijk** en aangepast?
2. Hoeveel **gebruikers** zijn er? Wie zijn de gebruikers?

BESTAANDE INRICHTING

Behouden/ verwijderen/ aanpassen/ opportuniteiten

1. Welke **planten, struiken en bomen** staan er al?
2. Wat kan of moet anders?
3. Zijn er **onbenutte ruimtes**? (daken voor groendak, terrassen, loopbruggen, buitentrappen, muren of delen van de gevel geschikt voor gevelbegroeiing, ...)
5. Beschrijf de **aandachtspunten** (toestand tegels, onveilige toestanden, versleten elementen, tijdelijke elementen, ...)
6. Welke plekken zijn **zonnig**, welke niet? Waar overheerst **schaduw**?
7. Zijn er **akoestische problemen** (lawaai door weerkaatsing muren)?
8. Kunnen er tegels of klinkers verwijderd worden?
9. Welk **materiaal** is voorhanden? Wat kan hergebruikt worden? (tegels, hout, boomstammen, ...)

NETWERK EN DRAAGKRACHT

1. Netwerk

Kan je een beroep doen op de gemeente of stad voor bepaalde werken of materialen?

Welke werkkrachten, kennis, vaardigheden en talenten vind je in het netwerk?

Kan iemand plantekenen?

2. Draagkracht

Kan je kennis en vaardigheden van het personeel inschakelen?

Hoe staat het team tegenover het project?

ANDERE

Vermeld hier aandachtspunten die nog niet aan bod kwamen: lopende of geplande samenwerkingen, andere projecten, ervaringen,

BIJLAGE 3. IDEEËN WZC IRIS

Deze ideeën werden genoteerd tijdens verschillende activiteiten met de kinderen en senioren in woonzorgcentrum Iris in Jette:

CONCRETE IDEEËN DIE OPBORRELDEN TIJDENS VISIEVORMING MET DE BEGELEIDERS

- RUST: picknick-pelouse, een plek om zich even terug te trekken, banken!
- NATUUR: voelen, verschillende natuurmaterialen ontdekken
- CREATIEF: kleurenpalet in de tuin brengen, verschillende kleuren, texturen, ...
- SPEL:
 - Oriëntatiespel: labyrint, oriëntatie in de ruimte: in stapjes leren oriënteren voor gedesoriënteerde personen, chemin découverte, visueel met verschillende accenten.
 - Iets gelinkt met het geheugen – bv. cognitie/herinnering/gevoel (insecten, aroma's)
 - variatie
- ONTDEKKEN: let op veiligheid, giftige planten
 - Dynamische tuin (? Gevarieerd)
 - Samen ontdekken

TOEGANKELIJK VOOR IEDEREEN: rolstoeltoegankelijk

WENSENLIJST, GEBASEERD OP TEKENINGEN EN GESPREKKEN MET KINDEREN EN SENIOREN

- Moestuin (pompoenen, let op het was Halloween toen we de tekeningen maakten)
- Kersen- en appelbomen
- Vlier
- Bramen
- Tamme kastanje
- Oost-indische kers
- Irissen
- Plantenbakken
- Kleurrijke bloemetjes
- Insectenhotel
- Waterpartijen (klein vijvertje, iets om in te spelen met bootjes, visjes)
- Regenton
- Beweging en spel: een wip, schommel, klimrek
- Kindje gefascineerd door Romeinse cijfers
- Bankjes
- Chillhoekje met een hangmat

CONCLUSIES UIT EERSTE ACTIVITEIT MET JONG EN OUD (BLOTEVOETENPAD EN INSECTENSPEL)

- Houtsnippers bleek leuk materiaal (let op: niet toegankelijk voor rolstoelen)
- Kinderen tonen veel interesse in soorten insecten

BIJLAGE 4. EEN WERKDAG ORGANISEREN

VOORAF

1. Maak een **klussenlijst**. Per klus geef je gereedschap en materialen op.
2. Bepaal wie de (deel)werf **coördineert**.
3. Stuur een maand vooraf een **oproep met de takenlijst**. Stuur een week vooraf een herinnering. Ontbreekt er nog gereedschap? Zet in de oproep welk gereedschap je nog nodig hebt. Laat de mensen zich inschrijven en aangeven of ze een voor- of namiddag komen, of maar even. En welk materiaal kunnen ze meebrengen?
4. **Gereedschap** kan je kopen, huren of lenen. Reserveer tijdig. **Test** het gereedschap voor je start. Denk vooraf ook aan **extra** benodigdheden zoals de juiste brandstof en olie, verlengkabel, een veilige ladder, werkhandschoenen, veiligheidsbril of helm, ... Bij afbraak ga je na welk materiaal je kan **recupereren** (tegels, klinkers, hout, zand, ...). Breng de mensen op de hoogte van wat moet blijven of weg mag. Voorzie een veilige opslagplaats en een goede **oplossing voor het afval**.
5. Maak een **dagplanning** en verdeel medewerkers per deelwerf. Hou rekening met vaardigheden en voorkeuren.
6. Kijk na of je **verzekering** alles dekt en onder welke voorwaarden (anders moet je een extra dagverzekering aanvragen).
7. **Zorg goed voor je werkvolk**. Voorzie koekjes, thee, koffie, water of iets fris, 's middags een soepje en een broodje, een drankje ter afsluiting.

DE DAG ZELF

Kom als coördinator op tijd en zet mensen zo snel mogelijk aan het werk. Controleer of alles naar behoren wordt uitgevoerd, of iedereen weet wat en hoe. Meestal heeft de coördinator enkel tijd om te coördineren. Heb je toch wat ruimte? Ga even meehelpen op de verschillende werven.

1. Voorzie een **centrale plaats voor al het gereedschap**. Alle gereedschap markeer je met een permanente stift. Hang op de centrale plaats een kopie van het tuinontwerp met eventueel detailontwerpen van constructies, en de dagplanning.
2. Licht **veiligheidsvoorschriften** toe en voorzie in beschermingsmateriaal waar nodig. Laat mensen zonder ervaring niet met gevaarlijk gereedschap werken.
3. Voorzie **toegang tot** toiletten en een rustplaats binnen. Zorg dat je aan elektriciteit en water geraakt.
4. Licht de **takenlijst** toe en verdeel de mensen over de werven. Hou hierbij rekening met vaardigheden en beperkingen en laat mensen zoveel mogelijk kiezen wat ze willen doen. Mensen die later komen, kunnen aansluiten waar nodig.
5. De coördinatoren nemen én houden de **leiding**. Je kan luisteren naar voorstellen maar je beslist zelf hoe het uiteindelijk gebeurt. Doe dit tactvol.
6. Las **gezamenlijke pauzes** in. Even onderling babbelen en elkaars resultaten bekijken stimuleert het groepsgevoel.
7. Begin tijdig met **opruimen**, samen met de deelnemers. Sluit af met een drankje en een bedankje.

NADIEN

1. Breng gehuurd of geleend **gereedschap** tijdig terug. Nog even nodig? Spreek af met de uitlener.
2. **Laat de werf veilig achter** en sluit af. Ook delen die ingezaaid zijn en jonge aanplantingen kunnen soms beter afgesloten worden. Werk onvoltooide werven zo snel mogelijk af. Eventueel trommel je enkele helpers nog eens extra op: best de dag zelf al afspreken of contactgegevens noteren.
3. **Koppel de resultaten terug**. Bedank iedereen voor hun bijdrage.
4. Maak met het team en de gebruikers **afspraken voor de ingebruikname**. Breng indien nodig logistiek personeel of externe terreinploeg(en) op de hoogte van de veranderingen.
5. Maak een **beheerplan** of pas het aan. Zorg voor een goede opvolging, ook op het vlak van veiligheid. Voer herstellingen snel uit.

Met 4. en 5. vermijd je fout beheer of verkeerd gebruik, én dus teleurstelling bij de medewerkers.

BIJLAGE 5. ONDERHOUD

ONDERHOUDSSCHEMA

Natuurelement	Onderhoud	Wanneer
Kort gras of gemaaide paden	Tweewekelijks maaien bij warm weer	L-Z
Lang gras	Maandelijks maaien	L-Z
Bloemenweide	2x per jaar maaien	Z (juni-sept)
Hooiland**	Maaien en maaisel afvoeren (min. 2x max. 3x per jaar)	L-Z
Ruigte**	Maaien en maaisel afvoeren (1x per 3 jaar)	Z (september)
Akker**	Jaarlijks bewerken en inzaaien	L-Z (maart/april) (sept voor wintergranen)
Bomen of boshoeck	Als hakhout beheren of sleunen (onderste takken verwijderen)	R
Knotboom	Knotten (om de paar jaar)	R
Fruit en kleinfruit	Zomersnoei en/of wintersnoei*	Z-R
Klimplanten	Snoeien	R
Hagen (= strak)	Snoeien (2x per jaar)	L-Z
Heggen (= los)	Niet of beperkt snoeien	
Poel, waterbak of wadi	Terug openmaken indien dichtgegroeid door planten	R (okt)
Wilgenhutten	Uitstekende twijgen invlechten (1x per jaar). Bovenaan snoeien (1x per jaar)	L R
Moestuin	Arbeidsintensief: planten, wieden, oogsten	L-Z-R
Kruidentuin	De bodem afdekken met stro, hakselhout of zaadvrije compost	/
Puintuin en stapelmuur	Geen of zeer beperkt onderhoud	/

Afkortingen: L = lente, Z = zomer, R = rustperiode (winter of herfst)

*Waar je nieuwe takken wil laten groeien, doe je een wintersnoei. Snoeien is niet zo gemakkelijk. Raadpleeg hiervoor bijvoorbeeld www.houtkant.be. Snoeien mag niet wanneer vogels hun nest maken.

**Hooiland/Ruigte/Akker

- Hooiland: er groeien bloeiende vaste planten en grassen (bloeitijd voorjaar en najaar).
- Ruigte: zoals een hooiland maar met forsere planten en grassen, er zijn minder verschillende soorten (bloeitijd zomer en najaar).
- Akker: elk jaar wordt de grond terug blootgemaakt en ingezaaid met éénjarige gewassen (granen, zonnebloemen, akkerkruiden, ...)

'Het IBO KIK heeft een sterk buurtgerichte werking. De kinderen wonen en gaan naar school in onze wijk, de ouders werken er. Onze gezinnen en medewerkers onderdompelen in de diversiteit en kleur van de wijk Kuregem lukt aardig, maar in mindere mate op het vlak van leeftijd. De generatietuin daagde ons uit om deze brug te maken. Bovendien realiseerden we in deze natuurarme buurt met weinig speelmogelijkheden een speelse en groene omgeving, die we kunnen blijven gebruiken. Een win-win situatie op elk vlak!'

Jenthe Wijnen – verantwoordelijke IBO KIK Eloy

'De inhuldiging van de tuin was een echt succes. Kinderen, bewoners, families, burens,... ze waren allemaal gekomen. En zelfs de zon was mooi op tijd! Zo konden we onszelf in de buurt bekend maken en de prachtige groene ruimtes tonen.'

Roland Van De Plas – Assistent Directeur van woonzorgcentrum Iris, Jette.

'De intergenerationele samenwerking tussen kinderen, jongeren en senioren uit Kuregem past perfect in de visie van vzw Cosmos. Een mooie en leefbare buurt maken doe je samen, om er ook samen van te genieten. We probeerden iedereen te betrekken, ook de keukenmedewerkers, die de kruiden en groenten verwerken. Dit smaakt letterlijk naar meer. Het eindresultaat, dat er in 8 maanden kwam, mag zeker gezien worden. De vuile, rommelige koer met onkruid werd een gezellige, groene plek met zitplaatsen en spelletjes. Onze senioren genoten er de hele zomer van. Nu nog de interactie met de kinderen van KIK en de buurtbewoners verderzetten.'

Mark D'Hondt, verantwoordelijke lokaal dienstencentrum Cosmos vzw

'Ik ben zo blij dat ik nu een mooie tuin heb. En wat een genoeg om met de kinderen samen te planten. Ik heb er erg van genoten... Ze mogen terugkomen wanneer ze willen.'

Alice Anspach, bewoonster woonzorgcentrum Iris, Jette

